

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

11-12
december
2002

bijen

MAANDBLAAD VOOR IMKERS

326

Bijenvolk bij aubergine

Aubergine is een van de glasgroentegewassen waarbij vooral bijen gebruikt worden voor de bestuiving. In Nederland wordt ongeveer 80 ha aubergines geteeld. De jaarronde teelt in verwarmde kassen is de belangrijkste teeltwijze. Hierbij worden de aubergineplanten in december in de kassen geplant. De laatste aubergines worden in november geoogst. Voor de bestuiving van aubergines worden van januari tot oktober bijenvolken gebruikt. In de praktijk is gebleken dat twee tot drie bijenvolken per kas voldoende is voor een goed bloembezoek. De kroonbladen van auberginebloemen hebben een lichtpaarse kleur. Midden in de auberginebloem bevindt zich een stijl die langer of korter kan zijn dan de omliggende meeldraden. De gele meeldraden zijn samengegroeid en vormen kokertjes waarbinnen een grote hoeveelheid wit-crèmekleurig stuifmeel wordt gevormd. Bij het bloembezoek van de bijen valt het stuifmeel uit de kokertjes en komt daardoor beschikbaar voor bestuiving.

Christ Smeekens, PPO Bijen

Van de redactie

Voor u ligt alweer het laatste nummer van de elfde jaargang van uw vakblad *Bijen*. Het is denk ik een goede gewoonte om in dit redactioneel even terug te kijken op het afgelopen jaar en tegelijkertijd een blik vooruit te werpen. Het thema voor de omslag was dit jaar 'Bestuiving door bijen van commerciële gewassen'. De foto's en tekst voor dit thema zijn aangeleverd door Christ Smeekens van PPO Bijen. De redactie heeft vele positieve reacties gekregen op deze serie en tijdens de redactievergadering met vaste medewerkers hebben we Christ bedankt voor zijn bijdragen. Het thema voor de omslagen in 2003 is 'Bijen en architectuur'. De foto's met tekst hiervoor worden verzorgd door dhr. Paul Adriaansen.

Tijdens dezelfde vergadering met de vaste medewerkers hebben we ook dhr. Otto de Kat bedankt voor het verzorgen van de rubriek 'Van Heinde en Ver'. Otto stopt met de rubriek, enerzijds omdat hij steeds minder contacten met imkers heeft en, anderzijds, omdat het aantal buitenlandse tijdschriften dat wij als redactie ontvangen het laatste jaar drastisch is afgenomen. De rubriek 'Van Heinde en Ver' kan alleen goed worden ingevuld als de schrijver voldoende tijdschriften ontvangt om inspiratie uit te putten. De redactie heeft al plannen om de rubriek op een andere manier in te vullen. Namens de redactie van *Bijen* wens ik u en uw naasten gezellige Kerstdagen en een goed begin van een nieuw jaar. **Marleen Boerjan**

maandblad voor imkers december 2002

Biotoopverbetering door samenwerking	Rini Smits	327
Nieuws van PPO Bijen	Christ Smeekens	329
Plant en bij		
Bijenplant in beeld	Arjen Neve	330
Solitaire bijen	Pieter van Breugel	332
Uit de imkergemeenschap		
Over bestuiving gesproken	Ton Thissen	333
'Het leven van de honingbij' op diskette	J.H. Kamps	335
Louis van de bijen (2)	Harry Perton	336
Cursus bijenteeltleraar	M.J. van Iersel	337
Van imker tot imker	Ko Zoet	338
Foto van de maand	T. van Dalen	339
In memoriam dr. Th.J.L.J. Postmes	Jaap Kerkvliet	340
Praktijk		
Antwoord uit de praktijk	M.J. van Iersel	341
Cursief	Rik Oldeven	341
Imkerervaringen in december	Jan Ottens	342
De lezer schrijft		
Hartelijk dank	C. Lanphen	343
Pluim	Frank van der Meer	343
Wonderlijke waarnemingen		
'Dood' met stip	Astrid Schoots	344
Reactie van	Hayo Velthuis	344
Nieuwe rubriek		
'Vraag van de lezer'		345
Gezondheid		
Het gevaar van het gesleep met bijen	Peter Elshout	346
ABTB Bij gepraat (11)		348
VBBN: HB vergadering 16 oktober 2002		348
Openingstijden VBBN		349
Inbinden maandblad Bijen		349
bijengezondheidscoördinatoren		349
Familieberichten		350
Cursussen		351
Kalender		351
Vraag en aanbod		352
Index		353

Biotoopverbetering door samenwerking

Rini Smits

In het artikel in BIJEN 11(6): 167-168, 2002 introduceerden wij bij u de Campagne Groene Aders en tegelijkertijd plaatsten we de oproep om samen te werken met gelijkgestemden. In dit tweede artikel willen wij u laten zien hoe de uitbreiding van het onderkomen van een plaatselijke Scoutinggroep kon leiden tot de aanleg van een 0,6 ha grote bloemrijke foerageerakker voor bijen en andere insecten.

In de jaren '60 had de gemeente Nistelrode een buitenzwembad aan de rand van het dorp temidden van een bosrijke omgeving. In de loop der jaren veranderde echter het recreatiepatroon en daardoor was het zwembad niet meer rendabel. De zwemkuipen werden ontmanteld en voor het aanwezige gebouw is een andere bestemming gezocht.

De plaatselijk scoutinggroep kampt al jaren met een te krappe huisvesting. De nabij gelegen blokhut is te klein en het voormalige ketelhuis van het zwembad zou hiervoor een mooie vervanging kunnen zijn. Om het inmiddels omgebouwde ketelhuis in gebruik te kunnen nemen werd als de voorwaarde gesteld dat de benodigde rust voor de ter plaatse aanwezige dassenburcht werd gewaarborgd. Een sloot met daarachter een houtsingel als harde grens tussen bebouwing en burcht bleek een acceptabele oplossing.

De inrichting van het landschap

Als eerste stap van de natuurlijke barrière werd een houtsingel van ca. 4 meter breed aangelegd. De singel bestaat uit sleedoorn, meidoorn, Gelderse roos, rode kornoelje, hondsroos en inlandse eik. Er is groeps-

Foerageerakker op het terrein van de Scouting te Nistelrode. (Foto's: A. van Rijswijk).

gewijs aangeplant zodat, na de eerste onderhoudsdunning over een vijftal jaren, bepaalde soorten elkaar niet overwoekeren. Wanneer de bomen en struiken zijn aangeslagen zullen zij binnen enkele jaren een dichte en bijna ondoordringbare barrière vormen. Voor de inrichting van de rest van het ca. 0,6 ha grote terrein is gekozen voor de inzaai van een combinatie van voedsel- en dekkingsmogelijkheden voor de diverse aanwezige diersoorten. Er is daarbij bewust gekozen voor een aantal kleinere perceeltjes met verschillend gewas.

Wanneer de maïs (perceel 2) is afgerijpt zorgt hij in de winter en het vroege voorjaar voor voedsel voor de aanwezige dassenfamilie. En ook kunnen vogels en een passerend ree een korreltje meepikken. Het perceel Waldstaudenrogge (perceel 1) heeft een bijna soortgelijke functie maar zorgt tevens voor voldoende groenvoer terwijl het na niet al te zware begrazing voldoende kan doorgroeien.

De andere drie delen zijn nadrukkelijk bedoeld voor de insecten.

Zo bestaat het (hoge) braaklegmengsel(perceel 4) uit bladrammanas, mosterd en phacelia.

In perceel 3 is wat meer variatie toegevoegd. Het hier ingezaaide mengsel bestaat, naast diverse soorten grassen en klavers uit tarwe gerst zonnenbloemen, seradella, zoete lupinen, boekweit, mergkool, veldbonen en wikken.

De diverse soorten hebben een verschillende bloeitijd en bloeiwijze waardoor ze gedurende een lange periode als voedselbron voor diverse insectensoorten dienen.

Rondom de genoemde vier percelen is tenslotte een rand ingezaaid met een mengsel (patrijzenmix) van een minder hoog wordend soorten bestaande uit klavers, spurrie, anijszaad, seradella, gierst, rietzwenkgras, kropaar, korenbloem, klapproos, koekoeksbloem en blaasilene.

Het resultaat mag er zijn!

Half juli hebben bladrammanas en gele mosterd reeds dikke peulen. Over enige tijd zullen die opengaan en een gedeelte zal worden gegeten door de naar het zuiden trekkende groepen vinken, gorzen

en andere zaadeters. Het andere gedeelte valt op de grond en zorgt hopelijk volgend jaar weer voor een uitbundige bloei.

De korenbloemen, klapprozen, phacelia en ook het spontaan opgekomen duizendblad staan nog steeds in volle bloei en zorgen voor een aantrekkelijk gedekte tafel voor grote aantallen vlinders, hommels, zweefvliegen en niet te vergeten bijen.

En natuurlijk zal er iemand met de vraag komen: wat heeft dat dan wel niet gekost?

Omdat de gemeente veiligstelling van de Dassenburcht belangrijk vond heeft men het plantgoed (bomen en struiken) en de diverse zadenmengsels ter beschikking gesteld. En de uitvoering van het werk is gezamenlijk gedaan door leden van de wildbeheereenheid, scouting en enkele leden van de imkersvereniging.

Kortom, het resultaat mag er zijn, in alle opzichten !

Voor meer informatie:

SBNL

R. Smits. Tel. :0343-591593

info@sbnl.nl

www.sbnl.nl

Foerageerakker op het terrein van de Scouting te Nistelrode.

Apistanresistentie: winterdiagnose

Ervaringen uit het buitenland hebben geleerd dat de resistentie van de varroamijt tegen Apistan in een breed front optreedt bij alle bijenhouders. Het ontstaan van resistentie is een geleidelijk proces verspreid over meerdere jaren. Een deel van de mijten gaat bij gebruik van Apistan nog wel dood maar de hoge effectiviteit van Apistan wordt niet meer bereikt.

Een winterdiagnose met de onderlegger kan informatie geven over het aantal mijten in het bijenvolk. Plaats hiervoor de onderleggers gedurende een week onder de bijenvolken. Tel na een week de varroamijten op de onderlegger. Door het gemiddeld aantal mijten dat per dag op de onderlegger valt, te vermenigvuldigen met de factor 400 wordt een goede indruk verkregen van het aantal mijten dat zich in het bijenvolk bevindt. In de winterperiode mogen er maximaal 50 mijten in het bijenvolk aanwezig zijn om in het daaropvolgende voorjaar en zomer geen schade aan de bijenvolken te krijgen. Voor 50 mijten in het bijenvolk betekent dit gemiddeld 0,125 mijten per dag op de onderlegger.

Secundaire infecties

Indien er meer dan 50 mijten in het bijenvolk zijn is een bestrijding in het voorjaar nodig om te voorkomen dat er schade ontstaat aan de bijenvolken. Jonge bijen zonder vleugels, die na korte tijd sterven, maken vaak de eerste zichtbare schade aan het bijenvolk. Deze afwijking wordt veroorzaakt door een secundaire infectie met het Deformed Wing Virus. Dit DWV virus komt vaak latent in bijenvolken voor. Omdat de varroamijten de larven en de poppen beschadigen krijgt dit virus de kans zich te ontwikkelen waardoor bijen met vleugelstompjes worden geboren. Een aantasting door het DWV virus treedt meestal op als er al veel mijten in het bijenvolk aanwezig zijn.

In het voorjaar kun je de mijten het beste bestrijden met de darrenraatmethode. Door het simpel uit laten bouwen van enkele darrenraten en het tijdig verwijderen van deze raten uit de bijenvolken kunnen 20-30% van de mijten uit het bijenvolk worden verwijderd. Het gebruik van darrenraten hoeft niet beperkt te blijven tot het voorjaar. Zolang de bijenvolken darrenraten blijven beleggen, meestal tot half juli, kan deze methode worden toegepast. Een nevenvoordeel is dat de bijen bij de andere raten minder darrencellen bouwen waardoor mooiere raten uitgebouwd worden met nagenoeg alleen werkstercellen. Voor het uitbouwen van darrenraten kan darrenkunstraat worden gebruikt.

Drachtplantenarboretum

In de afgelopen maanden zijn de ruim 400 bomen en struiken van het drachtplantenarboretum van PPO Bijen allemaal van een nieuw naambordje voorzien. Hierdoor biedt het unieke drachtplantenarboretum, enig in Nederland, de bezoekers de gelegenheid ideeën op te doen voor drachtverbetering in hun eigen omgeving. In het arboretum zijn de verschillende soorten uit één geslacht bij elkaar geplaatst. Soms is hiervan afgeweken. Het overzicht van de aanwezige drachtplanten is samengevat in een nieuw boekwerk: Het drachtplantenarboretum van PPO Bijen. Dit boekwerkje is verkrijgbaar bij de 'Vrienden van de Ambrosiushoeve'. Het drachtplantenarboretum is het gehele jaar individueel (tijdens kantoor tijden) te bezoeken. Graag wel even aanmelden bij het kantoor van PPO Bijen. Hier kunt u ook een plattegrond verkrijgen zodat u in eigen tempo het arboretum kunt bekijken. Door de 'Vrienden van de Ambrosiushoeve' worden ook groepsexcursies verzorgd. Hiervoor zijn een aantal deskundige rondleiders aangesteld. Het voorjaar, de zomer en de nazomer zijn de mooiste momenten om een dergelijke excursie te organiseren. Voor het houden van een excursie kunt u met ons contact opnemen, 013-58 33 340.

Voorlichting door PPO sector Bijen

De bestrijding van de varroamijt blijft de komende jaren de aandacht vragen. De resistentie van de varroamijt tegen Apistan is geleidelijk toegenomen waardoor dit middel niet meer effectief is. Intussen zijn er wel alternatieven ontwikkeld voor de chemische varroabestrijding. Een duurzame geïntegreerde varroabestrijding met de darrenraatmethode, thymovar, het gebruik van mierenzuur en andere organische zuren biedt voldoende mogelijkheden. Dit draagt in belangrijke mate bij aan een meer natuurlijke manier van bijenhouden. Bij PPO Bijen is hieraan in de afgelopen jaren veel onderzoek gedaan. Graag zijn wij bereid om op uw verzoek een presentatie te verzorgen over deze nieuwe ontwikkelingen die van grote betekenis zijn voor de bijenhouders. Hierbij zullen wij de onderzoeksresultaten toelichten en adviezen geven voor de duurzame geïntegreerde varroabestrijding. Ook over andere onderwerpen uit het onderzoek over bijenteelt en bestuiving bij PPO Bijen kan op verzoek voorlichting worden verzorgd. De kosten voor het verzorgen van een voorlichtingsavond, of een andere voorlichtingsactiviteit inclusief de reiskosten, bedragen vanaf 1 januari 2003 €90,-.

Hyssop (*Hyssopus officinalis*)

Bij het zien van deze plantennaam zullen er onder ons zijn die denken 'Hé, die ken ik ook uit de Bijbel'. Laten we daarom beginnen met een mogelijk misverstand uit de weg te ruimen. Onze bijenplant Hyssop is niet de hysop, die op verschillende plaatsen in de Bijbel wordt genoemd, want de plant kwam niet voor in het Palestina van de Bijbel.

Grote familie

Hyssop is een lid van de Lipbloemenfamilie (Lamiaceae). Een grote familie met ongeveer 3500 soorten, ondergebracht in 180 geslachten. Algemeen wordt de familie wel beschouwd als een van de hoogstontwikkelde tweezaadlobbige families. Het areaal is kosmopolitisch; in bijna alle delen van de wereld zijn vertegenwoordigers van de familie te vinden. Het zwaartepunt van de soortenrijkdom ligt in het Middellandse-Zeegebied. Het merendeel van de soorten is heester- of kruidachtig.

Buitenbeentje

Hyssop is een buitenbeentje in de familie; zij is de enige soort van het geslacht *Hyssopus*. Zonder de Hyssop is een kruidentuin niet compleet. Zij is ook zeer decoratief in de siertuin. Van de planten is zelfs een prachtig bloeiend heggetje te maken; een kleurrijk alternatief van een buxusheggetje. Van oorsprong hoort zij thuis in het Middellandse-Zeegebied en Centraal-Azië en groeit daar op zonnige berghellingen, rotsachtige plaatsen en droge bermen.

Halfheester

Hyssop is een halfheester. De voor een deel liggende takken zijn aan het begin houtachtig en aan het eind kruidachtig. De plant wordt 30-45 cm hoog en is min of meer wintergroen. De bladen zijn lijn- of lancetvormig. Ze staan kruisgewijs twee aan twee tegenover elkaar aan vierkante stengels. Ze zijn onbehaard. Als ze door wrijving gekneusd worden, verspreiden ze een sterke geur die doet denken aan kamferspiritus. In de zomer toont de Hyssop zijn bloemenpracht. De originele kleur van de bloemkroon is donkerblauw. Er komen ook planten voor met roze of witte bloemen. De bloemen staan dicht op elkaar in de oksel van de bladeren in schijnkransen. Ze staan naar één zijde gekeerd en vormen doordat de kransen dicht op elkaar staan, schijnaren.

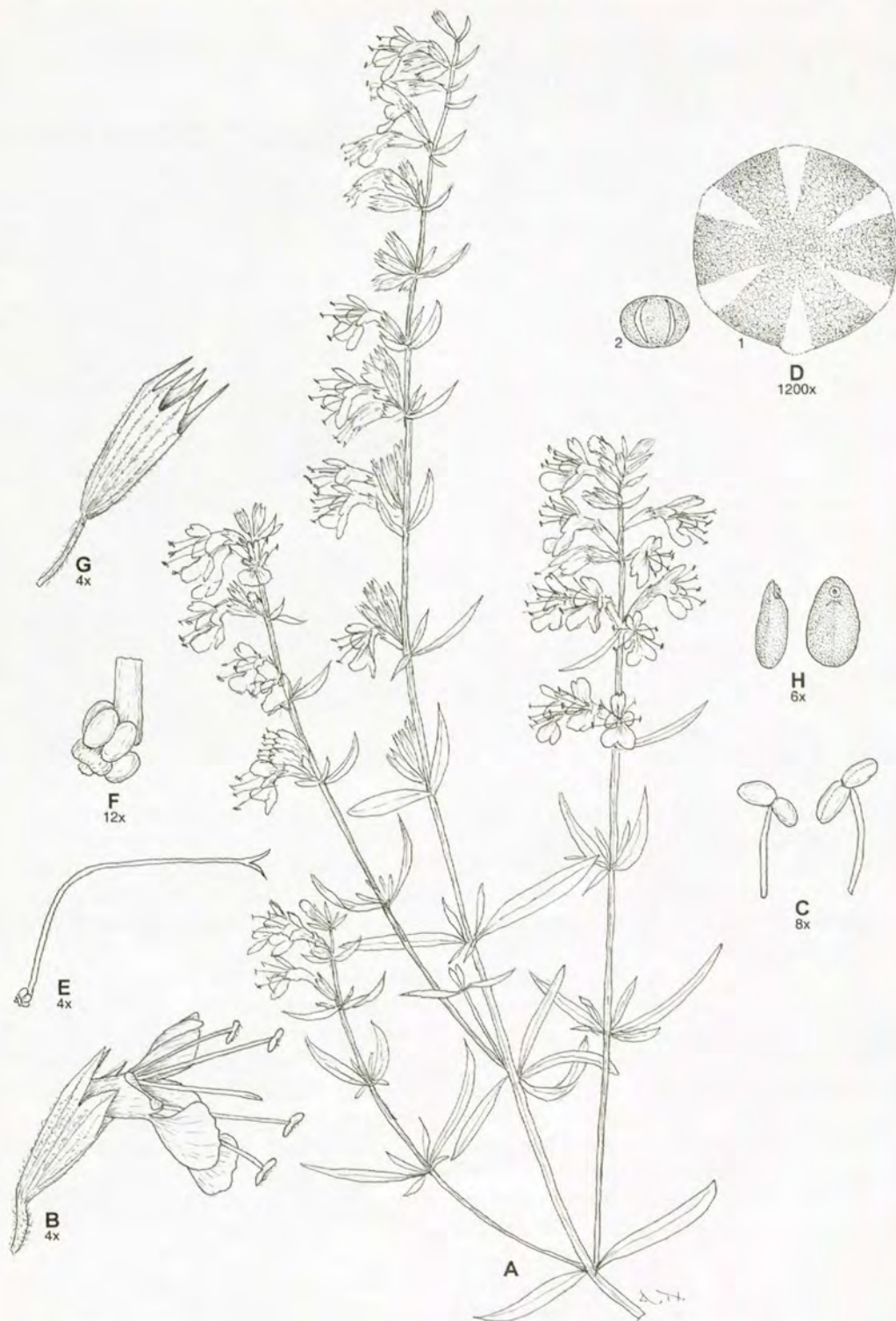
Daardoor vallen ze samen goed op voor bezoekende insecten.

Echte bijenbloemen

Deze bijenplant heeft echte bijenbloemen. Ze zijn tweezijdig symmetrisch, zijn stevig gebouwd en hebben een goede landingsplaats voor de bijen in de vorm van een uit drie lobben bestaande onderlip. Bovendien is de nectar, die onder in het buisvormig deel van de bloemkroon wordt afgescheiden, gemakkelijk bereikbaar. De bloem heeft vier meeldraden, twee lange en twee korte, die ver buiten de bloemopening uitsteken. Aan de ontwikkeling van verschillende bloemen in een tros is duidelijk te zien dat ze proterandrisch zijn. Als het stuifmeel vrijkomt, is de stamper nog niet volledig ontwikkeld en liggen de twee stempels nog tegen elkaar. Als de stempels uiteenwijken, staan ze op de hoogte van de helmknoppen maar de kans op zelfbestuiving is dan klein omdat het meeste stuifmeel dan al door bijen en andere insecten is verzameld of op een andere wijze is verwijderd. Het vruchtbeginsel bestaat uit vier los van elkaar staande delen; de stijl staat daartussen in. Onder het vruchtbeginsel ligt aan de voorkant het kussenvormig nectarium.

Vermeerdering

De vrucht is zoals bij de andere soorten van de familie een vierdelige splitvrucht. In elke vrucht komt een eivormig nootje tot ontwikkeling. Als een nootje met vocht in aanraking komt, vormt zich een slijmlaag waardoor het zich gemakkelijk aan de grond hecht. De Hyssop laat zich heel gemakkelijk uit zaad vermeerderen. De zaden blijven 2 tot 3 jaar kiemkrachtig. Na twee of drie jaar komt een nieuwe plant in bloei. Vermeerdering kan ook plaatsvinden door het maken van zomerstekken.

Hyssop (*Hyssopus officinalis*)

A deel van in bloei staande plant; B bloem; C meeldraad; D stuifmeelkorrel (stephanocolpaat): 1 polair, 2 equatoriaal; E stamper; F vruchtbeginsel met nectarium; G vruchtkelk; H nootje.

De grote bladsnijder (*Megachile willughbiella*)

Behangersbijen

De grote bladsnijder is een veelvuldig in tuinen en parken voorkomende soort en kan in het gehele land worden aangetroffen. Zij hoort tot de behangersbijen. Deze bijen bekleden hun nestgangen met bladstukjes, zodat een kokertje ontstaat waarin ze een mengsel van stuifmeel en nectar en een ei deponeren. Alle behangersbijen zijn buikverzamelende bijen.

De grote bladsnijder is niet alleen groot maar knipt met de kaken ook grotere stukken blad uit dan de meeste andere soorten. In ons land zijn 13 soorten

332 behangersbijen aangetroffen, waarvan enkele soorten uiterst zeldzaam zijn.

De dieren vliegen vanaf half mei tot in augustus. Een soort gebruikt geen bladstukjes, maar hars en zand. Behangersbijen zijn op de bloemen vaak te herkennen aan de schuin van het lichaam af gehouden vleugels en het opgewipte achterlijf met duidelijke buikschuier.

Langslapers

Al vroeg in de avond keren mannetjes van behangersbijen terug naar hun slaapplekken. Vaak zijn dat holtes, waar ze achteruit in gaan. Soms ook overnachten ze in de open lucht vastgeklemd met hun kaken aan een twijgje of halm. Ze staan pas op als het zonnig en al vrij warm is. Het zijn echte zonzonbidders en als het betreft zie ze al snel terugkeren naar hun nachtverblijf. De mannen van de grote bladsnijder zijn erg opvallend. Ze hebben een forse kop met dikke zwarte kaken, met lichte haren op het aangezicht, een fors borststuk met lichtbruine haren en een weinig behaard vrijwel zwart en klein achterlijf. En omdat ze uitgerust zijn met heel sterk verdikte voorpoten met blonde haren, vallen ze erg op. Ze hebben wel wat weg van een stevige worstelaar.

De mannen achtervolgen vaak vliegende vrouwtjes, ze blijven er achter zweven en gaan met rukjes steeds dichterbij de vrouw toe totdat ze zich er plots op storten, maar er meestal even vlug weer worden afgeschopt.

De werksters

Zoals bij alle soorten bijen verzetten de vrouwen het echte werk. De grote bladsnijder, die 12 tot 16 mm lang is, zoekt eerst een nestplaats. Daarin is ze niet erg kieskeurig. Geschikt zijn boorgangen en bamboe met een diameter van 6 tot 9 mm. Ook in turfmolm,

onder plakaten huislook op daken en in muurspleten nestelen ze. Ze knagen zelfs nestplaatsen uit in vermolmd hout. Soms gebruiken ze met meerdere dezelfde toegang tot een geschikte nestplaats, maar werken niet samen. Een communale nestwijze wordt dat genoemd. In buisvormige holtes komen de cellen achter elkaar te liggen, maar in turfmolm en vermolmd hout zit daar lang niet altijd een duidelijk systeem in en liggen de bladkokertjes dikwijls niet aansluitend aan elkaar.

In de voedselkeuze zijn grote bladsnijders niet erg kieskeurig en dat verklaart hun succes. Ze vliegen graag op distels, wilgenroosje, sedums, klokjessoorten en allerlei vlinderbloemigen waaronder klaver- en lathyrussoorten. Ze knippen bladstukjes van een groot scala aan plantensoorten, waaronder eik en roos.

Herkennen

De vrouwtjes van de grote bladsnijder zijn vrij fors, hebben bruine haren op het borststuk (kunnen verbleken), vuilwitte haarbandjes op het achterlijf en een buikschuier (scopa) van verzamelharen, die roodbruin zijn, maar aan twee eindsegmenten

helemaal zwart. Ook de gewone behangersbij (*Megachile versicolor*) heeft een dergelijke buikschuier en is daarom niet met zekerheid snel van de grote bladsnijder te onderscheiden.

Het knippen

De bladstukjes die behangersbijen gebruiken worden op zeer behendige wijze verkregen. De bijen gaan op de zijkant van een blad zitten, gebruiken de kaken als schaar en knippen onder hun lichaam door een stuk blad los, dat ze tussen de poten krom buigen naar hun buikkant toe. Juist op het moment dat ze het laatste stukje blad losknippen vliegen ze weg. Ze snijden zo in enkele seconden een bladstukje los. Soms houden ze bij het vliegen de voorkant van het

bladstukje met de kaken omklemd. Langwerpige stukjes blad dienen om de zijanten van de kokertjes te maken, de bladeren worden spiraalsgewijs op elkaar gelegd. Rondjes worden uitgeknipt om het kokertje van een aantal deksels te voorzien.

Het nageslacht

In de bladkokertjes die de bijen maken worden stuifmeel en nectar tot een stroop gemengd. Daarin wordt het ei gelegd, waarna het kokertje met passende blaadjes wordt afgesloten. De uitwerpselen van de larve zijn gewoonlijk geler dan hun voedsel. Als ze genoeg gegeten hebben spinnen ze zich in in een stevige bruine cocon. De uitwerpselen laten ze daar keurig buiten. Ze overwinteren als larve.

bijen

UIT DE IMKERGEMEENSCHAP

Over bestuiving gesproken

Ton Thissen

Een interview met L. Hensels en G. Hollander over de veranderde relatie tussen fruitteler/tuinder en imker op 18 september 2002.

'Den enen bok verlöt zich op den andern bok, maor de sik blif gust' ¹

Deze Achterhoekse boerenwijsheid schiet je te binnen als je een uur of wat met Lei Hensels en Gerard Hollander over bestuiving zit te praten.

Eerstgenoemde ontpopt zich van meet af aan als de meer theoretische deskundige met veel praktische ervaring; de ander als de praktijkman die kennis van zaken als een groot goed beschouwt. Hoewel ze elkaar al geruime tijd kennen en waarderen, heeft de (eerste) door de ABTB-afdeling Wehl opgezette bestuivingscursus hen samengebracht. Hollander als organisator; Hensels als een van de docenten.

Definitie

'Bij bestuiving is er', aldus Hensels 'altijd sprake van twee componenten: wat bestuift en wat bestoven wordt (moet worden) ofwel van de bestuiver (o.a. wind en insecten) en de bloem van een boom, een heester of een plant. In close-up: van bijvoorbeeld de honingbij en van bijvoorbeeld de Udense Zwarte (kers). Hoe dan ook, er moet overdracht plaatsvinden van stuifmeel

naar stamper. Want dat is de definitie van bestuiven'. Oké, maar aan zo'n definitie gaat noodzakelijkerwijs veel vooraf. Zij is altijd het product van waarnemingen, proeven/onderzoeken en op grond daarvan verworven inzichten. Hoe stond het nou met het inzicht dat bijen en bloemen met elkaar te maken hadden bij bijvoorbeeld een imker in de jaren dat de korfimkerij overging naar de kastimkerij (in Nederland in de jaren '50 van de vorige eeuw)?

Inzicht een aandacht

Hensels: 'Hier moet je onderscheid maken tussen inzicht en aandacht. Het inzicht dat bijen en bloemen op elkaar aangewezen zijn (bloem levert nectar; bij zorgt voor bestuiving) bestond al sinds het eind van de 19^e en begin 20^e eeuw. Denk maar aan namen als Sprenger, Rutten en later Van Giersbergen, Minderhout e.a. Maar van aandacht van de kant van de imker en de (fruit)teler voor deze onderlinge relatie was toentertijd geen of nauwelijks sprake'. Werden die inzichten dan niet gepubliceerd of waren imkers en tuinders soms niet geïnteresseerd? Hensels: 'Noch het een; noch het ander. De ware reden: er waren in die dagen – om bij bijen en Nederland te blijven – bijen genoeg. Zoveel dat de bestuiving ongemerkt perfect verliep. De natuur kon het helemaal zelf af. Daar hoefde geen mens aan te pas te komen. En waarom zou die ook? De appelaar bracht appels en de bijen honing. Goed is goed'.

Hollander: 'Je moet wel beseffen dat, als het over die tijd gaat, bijna iedere boer/tuinder bijen hield. In Wehl bijvoorbeeld waren er toen veel imkers met vrij grote stallen; anno 2002 is het aantal imkers en dus het aantal volken sterk teruggelopen. En wat ook veranderd is: heel wat bijenhouders zijn vandaag de dag hobby-imkers die vaak in een paar kasten hun bijen aan huis houden. Het zijn veelal wat men vroeger 'stadsmensen' noemde. Zij hebben interesse in zo'n wonderbaarlijk stukje natuur, zijn verguld met hun potje honing, maar weten van bestuiving weinig of niets af'. Net zoals vroeger dus, concludeert uw verslaggever. Maar dat blijkt te kort door de bocht.

De rol van de overheid

Voordat de overheid eind jaren '80 (van de vorige eeuw) haar handen aftrok van de Nederlandse imkerij, was er wel degelijk sprake van een relatie tussen land-/tuinbouw en de bijenhouders. Bijen werden toen – zoals we al zagen – vooral op het platteland gehouden door boeren en tuinders en/of door mensen met een agrarische achtergrond. Hollander: 'We hebben het hier over een vrij lange periode, die de vooroorlogse en de naoorlogse tijd bestrijkt. Het Ministerie van Landbouw was op grond van wat er gaandeweg over het bestuivingsspel tussen bloemen en bijen bekend was, geïnteresseerd in de imkerij. Zij stimuleerde het houden van bijen met verstrekking van suiker en tabak. Tijdens WO-II was er dan ook sprake van een forse aanwas van imkers. Na de oorlog liep het aantal (dus) weer drastisch terug. Om in Nederland toch over voldoende bijen te kunnen beschikken, stelde de overheid via haar Rijksbijenconsulent iedere beginnende imker – na het volgen van een cursus – twee bijenkasten ter beschikking. 'Subsidie-imkers' werden ze genoemd. (Lei Hensels was een van hen)'.

Maar ook het land- en tuinbouwonderwijs besteedde veel aandacht aan bijen en bijenteelt. Hieruit blijkt dat de overheid er zich terdege van bewust was dat de bloemvastheid van de honingbij haar tot een ideale bestuiver maakte. Hensels: 'De bijenteeltvakonderwijzers hadden naast een bijenteeltakte ook een land-/tuinbouwakte. De Fruitteeltvakschool had naast de leerstof op fruitteeltgebied ook de bijenteelt op haar programma. Land-/tuinbouw en imkerij gingen zo vele tientallen jaren lang hand in hand'.

Hollander: 'Omdat men goed op de hoogte was van de uitermate belangrijke bestuivingsfunctie van bijen, reisden – ook voor de oorlog al – heel wat imkers, vaak in verenigingsverband naar het fruit. En dat liep meestal gesmeerd: de imker was op de hoogte van de be-

hoefte van de tuinder; de tuinder wist meer dan genoeg van bijen af om te weten wat hij in huis haalde'.

Hoe is dat nu?

Hollander: 'Heel anders. Er zijn nog wel nevenberoepsmatige imkers met kennis van zaken op het gebied van bestuiving, maar hun pakweg 3.000 volken zijn lang niet toereikend. Het moet derhalve van de $\pm$ 48.000 volken van de hobby-imkers komen. Die hebben voor een groot gedeelte wel een beginnerscursus gevolgd en misschien ook nog een cursus voor gevorderden, maar niet meer als onderdeel van een brede agrarische opleiding. Het bijenteeltonderwijs heeft de overheid voor een groot deel aan de verschillende imkerbonden overgelaten. Het gevolg is dat een beginnende imker niet meer dan drie pagina's over bestuiving in zijn Werkboek Bijenhouden aantreft'. En de tuinder? Hensels: 'De hedendaagse tuinder is gespecialiseerd: hij weet steeds meer over steeds minder. En voor wat hij niet weet is daar het apparaat van de Voorlichtingsdienst. Daarbij komen nog de diverse ontwikkelingen op het gebied van de kasteelt, waarin hij zich ook verdiepen moet. Over bijen wordt nauwelijks gesproken'.

Onderwijl blijft echter de definitie van de bestuiving wel van kracht: er dient overdracht plaats te vinden van stuifmeel naar stamper. En daar zijn o.a. bijen voor nodig. Het is derhalve niet zo verwonderlijk dat de op heden vigerende Bestuivingsregeling (in feite een afspraak tussen bijenhouders en tuinders) heel wat gekrakeel heeft opgeleverd en nog steeds veroorzaakt. Het is aan de orde van de dag dat de tuinder de imker en de imker de tuinder verwijten maakt. Bij gebrek aan kennis op elkaars gebied 'blijf de sik gust', wordt de bloem niet bestoven. En wie zijn schuld is dat?

Kruik

Het is triest te moeten constateren dat op het gebied van de bestuiving de verantwoordelijkheid van de overheid met al haar (lees: onze) middelen voor een belangrijk deel terechtgekomen is op de steeds smallere schouders van de Nederlandse imkerij. De uitdrukking van de kruik die zo lang te water gaat tot hij breekt. Kennen we die niet meer?

¹ Gezegden uit d'n Achterhoek, Kemper, D.H. en Kobes, D.W. Vertaling: De ene bok vertrouwt op de andere bok, maar de geit blijft ongedekt.

Voor het een en ander werd geraadpleegd: Bestuiving Land- en Tuinbouwgewassen, L. Hensels

'Het leven van de honingbij' op diskette

J.H. Kamps, imkervereniging Regio Venray

Op 21 april 2000 opende Zoo Parc Overloon haar poorten. Het park dat 11 ha groot is bestaat uit een dierenpark en een botanische tuin en is opgezet volgens de laatste inzichten omtrent het inrichten van dit soort attracties. Het park heeft als thema Azië en de meeste dieren die men er kan bekijken, komen dan ook uit dit werelddeel. In de botanische tuin van het park heeft Imkervereniging Regio Venray een mooi ingerichte bijenstal. In deze bijenstal wordt het leven van de honingbij d.m.v. vele foto's met tekst uitgelegd. Natuurlijk is er ook een mooie showkast aanwezig.

Daarnaast vindt men informatie over: drachtplanten, solitaire bijen, de Aziatische honingbij (*Apis cerana*) en de Aziatische reuzenbij (*Apis dorsata*).

De imkers van de vereniging zijn tijdens het seizoen (van Pasen t/m eind september) iedere zondag van 13.00 tot 16.00 uur in de bijenstal aanwezig om de bezoekers in te wijden in de wondere wereld van de honingbij en aanverwante insecten. Ook geven zij regelmatig demonstraties op bijenteeltgebied.

Op 19 juni van dit jaar opende Zoo Parc Overloon officieel haar poorten. Dit ging gepaard met de nodige feestelijkheden en allerlei demonstraties (o.a. op het gebied van bijen).

Om deze dag een extra feestelijk tintje te geven heeft de vereniging een verhaal over het leven van de honingbij samengesteld, op diskette gezet en aan zo'n 250 kinderen uitgereikt. De tekst, bestaande uit 13 pagina's, met de titel 'Het leven van de honingbij' is makkelijk te lezen en voorzien van illustraties uit het boek '300 Tips voor het houden van bijen' van Claus Zeiler (met dank aan uitgeverij Thieme/Meulenhoff). Kinderen vanaf acht jaar kunnen hem voor een spreekbeurt of voor een werkstuk gebruiken.

Daarnaast heeft de vereniging een exemplaar naar iedere basisschool in de omgeving van Venray gestuurd. Ook de plaatselijke bibliotheek heeft twee exemplaren op CD-ROM ontvangen. Met het verstrekken van de diskettes gaat de vereniging zeker door, want het werd door iedereen zeer gewaardeerd. We hopen op deze manier veel jeugd te bereiken en hen te interesseren voor het leven van de honingbij.

Toekomstplannen Zoo Parc Overloon

De groei van Zoo Parc Overloon gaat gestaag door.

De komende jaren zal het park met 5 ha worden uitgebreid. Deze ruimte zal gebruikt worden voor de aanleg van een 'elk weer'-accommodatie en van enkele nieuwe biotopen. De Thar, een streek op de grens van Pakistan en India, is één van deze biotopen. Hierin zullen o.a. cheeta's, neushoorns en tapirs rondlopen. Daarnaast zal er begonnen worden met de bouw van de grootste vlindertuin van Europa. Deze 'Butterfly-dome' zal zo'n 2.000 m² beslaan en ongeveer 5.000 tropische vlinders zullen er gaan rondfladderen. Verder komt er nog een bezoekerscentrum, een overdekte speeltuin en komen er zalen waar vergaderingen, lezingen en feesten kunnen worden gehouden.

Als vereniging zijn we blij met onze bijenstand in dit park. Afgelopen jaren hebben we gemiddeld zo'n 160.000 bezoekers per jaar gehad en gezien de uitbreidingen die er op stapel staan, zullen dat er in de toekomst alleen maar meer worden. Een mooi vooruitzicht.

Misschien is het een idee voor andere imkersverenigingen om eens contact op te nemen met een dierenpark, kinderboerderij e.d. in de buurt. Met een bijenstand op een plaats waar meerdere activiteiten zijn, bereik je meer mensen. Andere voorbeelden zijn o.a.: de bijenstand in Het Openlucht Museum te Arnhem en de bijenstand in het recreatie- en natuurgebied van De IJzeren Man te Weert.

Het bestuur bedankt haar leden voor de inzet. Geheel belangeloos hebben zij er het afgelopen seizoen weer voor gezorgd dat er imkers in de bijenstal aanwezig waren om bezoekers tekst en uitleg te geven. Daarnaast zorgden zij ervoor dat allerlei demonstraties op bijenteeltgebied gegeven konden worden.

Zoo Parc Overloon kunt u bereiken via de A73 (afslag Overloon), Stevensbeekseweg 19-21, 5825 JB Overloon, 0478-64 00 46.

De diskette kunt u als volgt bestellen

Doe uw adres en vijf postzegels van €0,39 in een enveloppe en stuur deze naar: J.H. Kamps, De Kievit 8, 5864 BX te Meerlo, 0478-692670. (Niet meer dan één diskette per vereniging.)

Aangezien de afbeeldingen uit een uitgave van uitgeverij Thieme/Meulenhoff komen, mag de diskette niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden. U mag gekopieerde diskettes dus niet met winst verkopen.

Louis van de bijen (2)

Harry Perton

Deze eerste bekendmaking van Louis telde maar liefst zestien regels, wat echt heel veel is voor een advertentie in de toenmalige Groninger Courant. Blijkbaar wilde hij meteen opvallen en moest de eerste klap een daalder waard zijn. Gedurende dat voorjaar en die zomer zou hij blijven adverteren, zij het steeds minder uitgebreid. Misschien werkte zijn marketing, misschien kon hij ook wel steeds minder spenderen, wie zal het zeggen?

Zijn tweede advertentie kwam tien dagen na de eerste, op 27 maart. Opnieuw bracht hij zijn 'KONSTSTUK' onder de aandacht. Over de tijd die het hem kostte om zijn bijen rustig te krijgen, voordat hij ze vanuit hun korf via zijn hoed en ontblote arm over een tafel liet marcheren, was hij nu wat bescheidener: 10 in plaats van 2 minuten. Wat ook een gevolg kan zijn van hogere buitentemperatuur.

In tegenstelling tot zijn eerste bekendmaking noemde hij nu wel de prijs van een show aan huis - 3 gulden - evenals de prijs van zijn boek: 7 gulden. Flessen met zijn ongediertebestrijdingsmiddel verkocht hij voor een daalder 'om de proef te maken'. Dat was allemaal behoorlijk duur. Een sjouwer verdiende hooguit tien stuivers daags en een geschoold werkmans hooguit een gulden. In elk geval lagen voorstelling, boek en weermiddel buiten bereik van de toenmalige Jan Modaal. Op 17 april gaf Louis te kennen dat hij nu in herberg De nieuwe David verblijf hield, aan de westkant van de Hereweg naast de Davidsteeg. Zijn bijen hoefde hij blijkbaar niet meer bij te voeren met stamphoning, ze vlogen op de bloesems van de talrijke fruitbomen buiten de Here- en Oosterpoort en hij was mee verhuisd. Nog steeds voerde hij zijn kunststukjes op en ook had hij nog dat bijenboek en dat weermiddel te koop. Maar vanaf 26 mei - volop zwermseizoen! - liet hij zijn show varen. Opeens maakte hij reclame voor een boek met middelen 'om voor alle Hoffsteden schoon te houden, van Wespen, Mieren, Rupzen, zwarte Vliegen en Slakken en diergelyken voor een civiele prys, welk pro batum is.' Zijn bijenboeken, waarvoor hij reclame bleef maken, waren, 'gelyk bekend is', bedoeld 'om voordeel voor het Land te doen, waar zig een ieder informeren kan, die de Boeken van my gekogt hebben en haaren Honig nog in het Vat staan, of ik geve twintig Ducaten aan de Armen.'

Tussen de regels door is te lezen dat niet iedereen zijn handleiding even hoog aansloeg. Louis daagde

twijfelaars uit zich te informeren bij degenen die zijn boek kochten en zijn methoden in praktijk hadden gebracht. Was hun honing-opbrengst er minder op geworden? Twintig ducaten zou Louis de armen schenken, maar liefst 105 gulden! Een aanbod dat hij tot eind juni bleef herhalen, maar dat bij mijn weten nooit tot zo'n gift heeft geleid.

Intussen noemde Louis in zijn bekendmakingen geen adres meer. Blijkbaar veronderstelde hij dat als bekend genoeg. Toch was hij wel weer verhuisd, maar in de omgeving buiten de Herepoort. Op 11 juni onderzocht de advocaat-fiscaal van de stad daar namelijk het pak rammel dat Louis kreeg van wat ruiters. Bij dat onderzoek ging de aanklager te rade bij Laurens Weeber, de herbergier van het Wapen van Stad en Lande, zoals de Oude David sinds 1773 tijdelijk heette. Deze Weeber bevestigde dat er die bewuste maandagavond twee soldaten en vier ruiters bij hem in de gelagkamer waren geweest, die om 10 uur - met de ruimstraatklok, poortsluiting en taptoe - niet wilden vertrekken en nog wel een half uur bleven plakken. Volgens Weeber gedroegen deze militairen zich verder echter netjes en hoorde hij ook naderhand niets in hun nadeel. 'Dat zy die persoon welk met zyne byen niet verre van Deposant in de steeg woont geslaagen zouden hebben', had de kastelein helemaal niet gezien. 'Jaa verklaart deposant niet gehoord te hebben door wie zulx geschiet zoude zyn'.

Weebers naam was haas. Waarschijnlijk had Louis zelf de herbergier als getuige genoemd. Maar omdat deze er duidelijk niets mee te maken wilde hebben, schoot de fiscaal geen steek op. Een eveneens als getuige genoemde buurman van Weeber, Harm Harms Wrongel, zo genoemd naar het 'wrongelhuis' dat hij exploiteerde (wrongel was een soort van kwark, een lekkernij) werd niet eens meer verhoord. En zo bleef het zaakje onopgelost. Het enige wat wij ermee opschieten is het nieuwe adres van Louis, 'de' steeg bij de Oude David. Vanuit de Nieuwe David was Louis waarschijnlijk gaan wonen in de achterliggende Davidssteeg, of anders in de tegenoverliggende Brandenburgersteeg, in een huisje met een hof. Dat nieuwe adres stond echter nooit in de courant. Blijkbaar moesten mensen uit de omgeving, zoals kastelein Weeber, eventuele bezoekers die met de situatie onbekend waren doorverwijzen. Maar dat Weeber geen vriendschappelijke gevoelens wilde etaleren jegens de Engelsman, blijkt weer uit de termen 'die persoon' in het verhoor.

Cursus bijenteeltleraar module B 2002 afgesloten

M.J. van Iersel

Zaterdag 26 oktober 2002 werd in Centrumgebouw Noord van de universiteit Utrecht de cursus bijenteeltleraar module B afgesloten met de uitreiking van het certificaat aan alle veertien deelnemende cursisten.

De opleiding voor leraar bijenteelt is georganiseerd door de VBBN Commissie Onderwijs met daaraan toegevoegd twee leden van andere bijenteeltorganisaties om het belang van deze opleiding voor de gehele bijenhouderij te ondersteunen. De Commissie heeft veel tijd gestoken in de organisatie van deze opleiding en verheugt zich in het bereikte eindresultaat: zes nieuwe bijenteeltleraren met een certificaat van module A en veertien leraren met een certificaat voor module A en B.

Behalve een aantal nieuwe bijenteeltleraren bracht deze cursus ook een intensieve gedachtenwisseling op gang over de inrichting van het bijenteeltonderwijs: blijven we nieuwe imkers opleiden om te imkeren

De geslaagden van links naar rechts: Wim van der Wolk, Hilversum; Toon de Groot, Zeeland; Jan Tempelman, Culemborg; Henk Kok, Veenendaal; Arjen Faber, Lonneker; Jos Timmermans, Beringe; Astrid Schoots, Zeist; Kees de Bondt, Otterlo; Peter Groot, Midwoud; Harry Leeftang, Eerbeek; Piet Kuys, Limmen; Jan Bruurs, Veere; Bert Brakkee, Made en Aat Rietveld, Breda (foto: L.J. Gerritsen).

337

advertentie

IMKERSHOP
'HET
BIJENHUIS'

Een imker met verstand
wordt bij Het Bijenhuis vaste klant

Voor snelle bestelservice

tel 0317 422 733

fax 0317 424 180

e-mail bijenhuis@vbbn.nl

Grintweg 273

6704 AP Wageningen

online winkelen bij www.vbbn.nl

volgens de principes van de Aalstermethode met verenigen in het voorjaar, vegers maken als zwerm-verhinderend en het versterken van hoofdvolk bij de dracht of moeten we aandacht besteden aan koninginnenteelt om overlast voor onze medeburgers wegens steeklustige volken te voorkomen? De discussie heeft geen eenduidig antwoord opgeleverd maar wel iedereen bewust gemaakt van het belang om met vriendelijke bijenvolken te werken.

Ter gelegenheid van de uitreiking van de certificaten gaf de heer Hayo Velthuis een lezing over de verschillende stadia van sociale ontwikkeling bij allerlei soorten bijen. Bijenteeltleraren horen ook van andere bijen te weten en daarmee was dit onderwerp een interessant einde van deze cursus.

De heer Jos Plaizier, voorzitter VBBN en voorzitter van de Commissie Onderwijs, wees op de grote inspanning die de cursisten zich moesten getroosten om het certificaat te verkrijgen: twee jaar lang een aantal zaterdagen in het hoogseizoen inleveren om de theorie- en praktijklessen te volgen. Hij feliciteerde de cursisten met het behaalde resultaat en dankte allen die zich hadden ingezet om de cursus tot een succes te maken. Een extra woord van dank aan Marie-José Duchateau voor de gastvrijheid waarmee de cursisten elke zaterdag weer werden ontvangen.

De tweede oktober

Weinig wind, een stralend zonnetje en een temperatuur in het begin van de middag ruim boven de 17 graden. De fiets gepakt en even naar de bijen. Het ging zoals gewoonlijk en dat 'even' kan je wel vergeten. De volken waren afgevoerd, goed aan het gewicht en dus in goede doen. Als imker ben je dan dik tevreden maar ook aan het gedrag van de bijen is dat af te lezen. Er werd geweldig gevlogen, maar niet dat 'haasje rep je' van volken die aan een inhaalslag bezig zijn. Integendeel, het was een rustig maar gestaag komen en gaan van bijen met geen enkele belangstelling voor de vliegplank van het buurvolk. Er werd nog veel stuifmeel verzameld in de kleuren oranje en muisgrijs. De herkomst van het oranje stuifmeel was een duidelijke zaak. Meerdere weilanden zagen nog geel van de bloeiende herfstleeuwentand. Het muisgrijze stuifmeel gaf meer problemen tot ik later merkte dat in de nattere duinvalleities nog heel wat bloeiende dopheide voorkwam. Wie rekent daar op in oktober? Ik kon niet nalaten om het aantal thuiskomende bijen met stuifmeel per minuut te tellen. Het aantal liep uiteen van tien tot veertien stuks. Stel nu eens dat tussen 11.00 en 15.00 uur per minuut twaalf bijen met stuifmeel thuiskomen. In die vier uur, $240 \text{ minuten} \times 12 \text{ bijen} = 2.880 \text{ bijen}$ oftewel 5.760 bolletjes eiwitrijk voedsel die aan de bestaande voorraad werden toegevoegd. Dat betekent voor de bijen komende winter goed toeven op een kussen van stuifmeel! En de imker? Die zag het helemaal zitten. Gelijk nog een aantal oude raten uitgesneden en daarna een stoel gepakt en naast de stal genoten van dat aparte sfeertje, dat alleen een imker begrijpt. Het was een geweldige dag.

Veertien oktober

Het kan verkeren. Een dikke week later, een koude oostenwind, af en toe wat regen en een temperatuur die de vijf graden niet bereikt. Een uitgelezen dag om verder te werken aan de 'Van imker tot imker' voor december. Ik was juist begonnen toen vrouwlief in de bijkeuken een muis ontdekte, die via de openstaande tussendeur naar de garage op avontuur was gegaan. Het betekende voorlopig het einde van de schrijverij. Ruim een uur heeft het geduurd voordat ik het muisje weg kreeg die in paniek onder andere langs de muur rende, tussen jassen kroop enz. enz. Uiteindelijk keerde de rust terug. Zoals gezegd het was berekend en in stilte denk je aan de komende winter en dan zulk weer! Gelijk de waterleiding naar de buitenkraan

afgesloten en afgetapt en dan zie je allerlei klussen die nog gedaan moeten worden maar volgens het sneeuwschuifmodel naar voren zijn geschoven voor ... juist ja, voor op een regenachtige dag. De grote contrasten in het weer zoals zojuist beschreven hebben een stempel gedrukt op de rest van deze bijdrage.

Ons klimaat

Ondanks het prachtige begin lijkt oktober een koude maand te worden. Ook dat kan dus in een periode dat het ene na het andere warmterecord wordt gebroken en een algemene opwarming van de aarde centraal staat. Dat onderwerp houdt de gemoederen bezig, en terecht! Er wordt gesuggereerd dat het klimaat op zoek is naar een nieuw evenwicht. Wat dat niet te letterlijk op, want het klimaat is nooit in evenwicht. Er wordt mee bedoeld dat het dagelijkse weer vaak afwijkt van het gemiddelde weer, veel extremen dus. Even iets meer over het klimaat. Het is een afspiegeling van het gemiddelde weer over een periode van dertig jaar. Aan de basis van het klimaat staat het weer van alledag. Neem als voorbeeld de maximumtemperatuur. Dertig jaar lang wordt op eenzelfde plek dagelijks de maximumtemperatuur bepaald. De verkregen waarden worden opgeteld en gedeeld door even zoveel dagen. De temperatuurwaarde die dan ontstaat is de gemiddelde maximumtemperatuur over dat tijdvak. De periode van dertig jaar is een internationale afspraak. In de meteorologie wordt om de tien jaar de balans opgemaakt. Het gemiddelde weer van alle weerkundige grootheden over bijvoorbeeld de periode 1960-1990 wordt dan vergeleken met die van 1970-2000. De veranderingen springen dan duidelijk in het oog en daaruit worden dan conclusies getrokken. Sinds het einde van de jaren tachtig vertoont de temperatuur een opvallend stijgende lijn. Niets om ongerust over te worden, want ook vroeger kenden we ijs tijden en zeer warme perioden op onze breedtegraad. Klopt, maar die veranderingen hadden toen een tijdsbestek nodig van honderden tot duizenden jaren. Bij de huidige opwarming lijkt het erop dat rond 1988 een drempelwaarde is overschreden. De positieve temperatuursprong wereldwijd is zo groot, dat deze niet alleen aan een natuurlijke oorzaak kan worden toegeschreven. De factor 'mens' speelt hierin ook een rol. Iets om je zorgen over te maken? Ik denk het wel, vooral omdat we niet weten wat de uiteindelijke uitkomst van het proces zal zijn.

Overpeinzingen

Zoals gezegd hebben we voor oktober een zeer koude periode achter de rug. Ik hoop maar dat u klaar was met het afvoeren van de volken. Mijn mentor had de ijzeren regel; 'uiterlijk op 1 oktober klaar met afvoeren', daaraan viel niet te tornen. Collega-imkers hier op het eiland beginnen daarmee vaak laat. Voor mijn gevoel: te laat. Begrijpen doe ik het wel. Aan de ene kant worden ze op het verkeerde been gezet door de aangename najaarstemperatuur vanwege het nog warme zeewater, aan de andere kant werkt ook de heidedracht een vroege inwintering niet in de hand. Laat afvoeren is een soort ingeslopen gemakzucht geworden. Het woord heidedracht is gevallen, de heide bloeide mooi en de dracht was goed. Volle honingkamers en veel raathoning waren het gevolg. Voor imkers is het een bekend gegeven dat de angeltjes los zitten als er onweer in de lucht zit. Is dat nou wel zo?

Tijdens het afnemen van de honingkamers barstte er een groots onweer los. De enige steken kwamen van bijen die per ongeluk knel kwamen te zitten tussen toplat en vingers.

Mogen ze dan! Belangrijker voor het al dan niet steken lijkt me of er nog dracht is en op die bewuste dag was de nectarkraan van de heide nog niet afgesloten. Maar er is meer. Wat doet een imker als de weilanden wit zien van de klaver en de Boschplaat paars kleurt door het bloeiende lamsoor? Precies. Hij brengt er zijn volken naar toe en volgt de verrichtingen van de bijen met argusogen. Zowel de witte klaver als het lamsoor

werden braaf bevlogen tot ... de lont in het kruitvat werd gestoken. De lont is elk jaar weer het begin van de heidebloei. Het is onvoorstelbaar, maar de bijen laten alles massaal in de steek voor de heide. Bijna elke imker op Terschelling is daardoor veroordeeld tot een dubbele slingerang. Je zou er honingdronken van worden. Eerst de vloeibare zomerhoning slingeren, vervolgens de raten apart zetten, schone bus onder de slinger, dan kolben en daarna de heidehoning slingeren. De scheiding van de verschillende soorten honing is nooit 100%. Indien mogelijk worden raten met zomerhoning van de volken afgenomen voordat het succesoptreden van de heide begint. De smaak van de lamsoor-/heidehoning is prima. De kwaliteit wordt minder zodra zich in dit honingmengsel kristallen gaan vormen van de zomerhoning. Alleen de bijen op ruime afstand van de heide blijven het Lamsoor trouw.

339

Het weer in december

Voor de periode 1971-2000 geldt voor het midden van het land als normaal 44 uren zonneschijn, 77 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 6,4°C.

December maanden

Jaar	Zon	Uren	Neerslag (mm)	Max.temp	°C
1997	normaal		normaal	zacht	(7,3)
1998	normaal		normaal	zacht	(7,2)
1999	normaal		zeer nat (144)	zacht	(7,4)
2000	zonnig	(66)	normaal	zacht	(7,1)
2001	zonnig	(67)	normaal	vrij koud	(5,8)

bijen

FOTO VAN DE MAAND

Bijenpark in Leusden. Op de voorgrond ziet u een grote metalen bij, gemaakt door dhr. D. Lems. Bij dit park hebben tien imkers hun volken staan. Iedere zaterdag van de maand is er een werkochtend. Foto ingestuurd door T. van Dalen uit Leusden.

In memoriam dr. Th.J.L.J. Postmes

Op 8 augustus jl. overleed dr. Theo Postmes op 72-jarige leeftijd na een ziekte van een half jaar. Theo is jarenlang verbonden geweest als bioloog/biochemicus aan de afdeling Interne Geneeskunde van het Academisch Ziekenhuis in Maastricht. De afgelopen tien jaar is hij een krachtadig pleitbezorger geweest voor de toepassing van honing bij wondbehandeling en maagzweren. Hij heeft kans gezien deze helende eigenschappen van honing wetenschappelijk te onderbouwen zodat het gebruik in de reguliere medische praktijk op verantwoorde wijze kan plaatsvinden.

340

Speciaal op dit gebied bleek Theo een enorme gedrevenheid te bezitten en over een groot doorzettingsvermogen te beschikken, waardoor hij, mede door zijn wetenschappelijke interesse en kennis, ook anderen kon stimuleren bij het onderzoek.

Talloos waren de discussies, E-mails en telefoon-gesprekken die wij mochten voeren over o.a. de waterstofperoxide-activiteit van honing, de katalase-activiteit en de invloed op brandwonden, waarbij Theo zelfs ingewikkelde chemische berekeningen opstelde over de effectiviteit van honing op wonden. De resultaten van zijn onderzoeken legde hij voor de wetenschappelijke wereld vast in tientallen publicaties, zoals 'Honing en Brandwonden' (in diverse talen) en een hoofdstuk in IBRA's 'Honey and Healing' (2001). Maar ook voor de geïnteresseerde leek kon Theo zijn onderzoeken helder uiteenzetten, bijvoorbeeld in BIJEN en in het 'Federaal Imkersblad' (België). Voor de VBBN heeft hij enkele jaren geleden een lezing gehouden tijdens een symposium over honing, waarbij hij voor een groot publiek een opmerkelijke voordracht gaf over zijn researchactiviteiten. Ook zijn bijdrage aan een congres over Apitherapie in Tel Aviv (1996) trok zeer de belangstelling.

Na de beëindiging van zijn werkzaamheden bij het Academisch Ziekenhuis kon hij zich geheel wijden aan het onderzoek naar de bijzondere eigenschappen van honing. Maar het bleef niet bij onderzoek alleen. Theo was ook zeer praktisch ingesteld en in juni 2000 richtte hij Triticum BV op, met het doel geneeskrachtige producten op basis van honing te vervaardigen opdat die voor een breed publiek verkrijgbaar zouden zijn. Hiertoe werd ook een internetsite geopend (www.triticum.nl).

(Foto: Frits Widdershoven)

Eén van de producten is een wondzalf op basis van honing ter behandeling van wonden. Hij heeft zelf nog mogen meemaken dat deze zalf onder de naam L-Mesitran® geregistreerd werd als wondzalf, waardoor het product beschikbaar is voor ziekenhuizen, verpleegtehuizen en de consument. Daarnaast stelde Theo het geneesmiddel Neutrel/E-mellion samen, op basis van honing, voedingsvezels en tarwekiemen ter bestrijding van maagpijn en brandend maagzuur. Het moet voor Theo geweldig bemoedigend geweest zijn te weten dat zijn beide zonen Isidoor en Joost zijn werk voortzetten. Hoewel zij en wij Theo zullen missen hopen wij dat de beide zonen met hetzelfde enthousiasme als hun vader op de ingeslagen weg voortgaan, zodat de kennis die Theo vergaard heeft beschikbaar mag blijven voor ons allen.

Jaap Kerkvliet
VBBN Commissie Honing

De vraag voor de maand december was:

Heeft u bij de varroabestrijding mijten geteld en welke conclusie trekt u daaruit?

Naar aanleiding van die vraag ontvingen wij het volgende bericht.

Mijn vader is een imker met tien bijenvolken die bij mij in de tuin staan. Wij (ons gezin van vier personen) beleven daar ook veel plezier aan en af en toe verlenen we hand- en spandiensten.

Mijn vader is nogal secuur met zijn bijen dus wij horen alles over de mijt. Hij gebruikt al jaren Apistan strips en was daar redelijk tevreden over. Er liggen nogal veel mijten onder, de eerste dagen ongeveer 50 tot 100 stuks.

Echter dit jaar op advies van derden maar eens overgestapt op Thymovar. Misschien is het wel beter want

om altijd hetzelfde te gebruiken leek hem ook niets. De platen dus gekocht voor ongeveer €70,- en op de ramen gelegd volgens de beschrijving 3-4 weken en ja hoor, daar kwamen de mijten. Echter niet de aantallen die we gewend waren, slechts tien tot vijftien stuks per week. Dit hebben we 2 x 3 weken gebruikt en we dachten dat we dit jaar weinig mijten hadden. Maar m'n vader vertrouwde het niet helemaal en had nog een paar oude gebruikte strips Apistan van vorig jaar. Die werden tussen de ramen gehangen en tot z'n verbazing kwamen er nog tussen de 35 en 50 mijten uit de kast vallen en niet per week maar elke dag!

Dus de conclusie die wij trokken is dat niet ieder middel werkt en er nog niet genoeg voorlichting gegeven wordt.

Jack Schepers, Almelo

Rik Oldeven

Pastoor en imker

Van mijn vader herinner ik mij de uitspraak: als de kerk leegloopt, moet je bij de pastoor zijn. Volgens hem was die daarvoor als eerste verantwoordelijk. In de imkerij komt je zo nu en dan ongeveer hetzelfde ter ore: als het misgaat met de bijen, moet je bij de imker zijn. Is daar nou iets van waar? Ik laat veiligheidshalve kerk en pastoor voor rekening van mijn vader. Maar zoveel zoon ben ik wel dat ik me wel eens afvraag: is de imker niet vaak de eerstverantwoordelijke als het om het wel en wee van zijn bijen gaat. Hoe kom ik daarbij? Ik was een aantal jaren imker met daarnaast een volle weekbak werk. Allerlei zaken moesten in die vijf dagen worden voorbereid, uitgevoerd en geëvalueerd. Daartoe behoorden de deadlines (data die niet overschreden mogen worden), de inhoudelijke afspraken) wat moet worden nagekomen) en tenslotte was daar de afrekening (niet goed, geld terug). En dan was het weekend. En in het weekend was het imkeren geblazen. Met de 'Weekendimker' erop af.

Maar ja, dat werkboek is niet zozeer ten behoeve van de bij dan wel vooral voor de imker geschreven: de bijen hanteren meestal andere deadlines dan mensen. In het weekend moet nl. ook de auto gewassen en vrouw en kinderen willen er ook wel eens uit, soms wel een heel weekend lang. En dan klinkt het al gauw: 'Die bijen redden zich wel. 't Is toch natuur'. In de auto probeer je nog uit te leggen dat er in dit land bijen zijn omdat er imkers zijn, maar ver kom je daar niet mee. Het slot van het liedje is dat het maar je hobby is. 'Toch, pa? Nou dan!'

In kast vier wordt het volk leeggezogen door de Varroa destructor. Waar blijft de baas met dat gemene maar levensreddende mierenzuur? Die parkeert zijn auto bij 'De Efteling'.

Winterrust

In december spelen de werkzaamheden rond de bijen zich op een ander terrein af dan rond de kast of korf. Voorheen werd rond half december de varroabestrijding uitgevoerd met perizine. Dat was geen prettige verassing tijdens de 'winterslaap'. Het kwam de winter-rust echt niet ten goede en kostte nogal wat bijen. Gelukkig kwamen er andere middelen. Apistan heeft het jarenlang goed gedaan, maar lijkt nu uitgespeeld, omdat er resistentie tegen het middel optreedt. Een groot voordeel van Apistan was, dat het eerder in het seizoen toe te passen was, waardoor de schade door varroa beperkt bleef.

Hopelijk is deze decembermaand een rustige maand voor onze bijtjes. In sommige jaren kunnen ze ook in december nog verscheidene dagen behoorlijk vliegen. Veel is er voor hen niet te beleven buiten en het kost daardoor waarschijnlijk alleen maar bijen, als ze in december veel vliegen. Ik zie niet graag, dat ze rond de kerst bij elkaar op de koffie gaan.

Buxushaag

Om te voorkomen dat de zon de bijen in de winter uit de kast lokt, heb ik een anderhalve meter hoge haag van buxus (palm) geplant, op een paar meter van de stand. In de winter kan het namelijk gebeuren dat de zon heel fel in de vliegopeningen schijnt, vooral als er sneeuw ligt. Dat lokt de bijen naar buiten, waar ze verkleumen in de sneeuw. Ze schijnen zelfs op de kop te gaan vliegen, omdat het zonlicht van onderen lijkt te komen, doordat het terugkaatst op de sneeuw. De buxushaag voorkomt dat het felle licht van de laagstaande zon rechtstreeks op de vlieggaten valt.

Verenigingsactiviteiten

In deze maand vindt bij ons de jaarvergadering plaats en bijgevolg heb ik, als secretaris, toch het nodige te doen. Het is altijd weer leuk om de leden te ontmoeten, iets wat in bijenhoudersverenigingen te weinig gebeurt. Bijenhouders zijn veel alleen met hun hobby bezig. Dit in tegenstelling tot andere verenigingen. Op zich hoeft dat niet erg te zijn, maar soms is dat ook jammer. Het heeft immers ook iets, als je samen ergens aan werkt.

Maatje

Overigens zie je wel heel vaak dat twee bijenhouders onderling samenwerken. Dat stimuleert enorm. Je ziet dat de bijenstanden van bijenhouders, die een maatje hebben, er vaak beter uit zien. Het werkt stimulerend

Bijenkorf. De tijd dat bijen weer naar buiten komen lijkt nog ver weg. Maak nu vast plannen voor als het zover is.

als er eens iemand anders op je stand komt kijken. Met name als er gereisd wordt, is een maat onontbeerlijk. Om deze reden krijgen nieuwe leden bij ons een mentor toegewezen. Met name nieuwe leden haken snel af als ze het alleen uit mogen zoeken! Door een ervaren imker als mentor toe te wijzen, zie je dat zo'n nieuw lid zich het vak sneller eigen maakt en zich beter thuis voelt bij de vereniging.

Verschil bijenhouder en imker

Hebt u gemerkt dat ik door het jaar heen de termen 'imker' en 'bijenhouder' niet lukraak door elkaar gebruikt heb? Dat heeft een reden. De heer Duyvetter placht dat zo te zeggen tijdens de cursus voor bijenteeltleraren: 'Een bijenhouder is iemand die bijen heeft en een imker is iemand, die er ook nog verstand van heeft!'. Hopelijk bent u door het lezen van 'Bijen' en deze rubriek in het bijzonder, nog meer tot de laatste categorie gaan behoren.

Hartelijk dank

Langs deze weg willen mijn vrouw en ik u hartelijk danken voor het in ons gestelde vertrouwen bij het plaatsen van en het toezicht houden op de bijenkasten die in het verleden geplaatst werden in de Flevopolder.

Wegens gezondheidsredenen en leeftijd moet ik er helaas afscheid van nemen.

Daar ik een goede collega-imker gevonden heb, draag ik met plezier het gehele beheer van de Flevopolder over aan de heer A. de Groot. Verdere gegevens van dhr. De Groot zijn op te vragen bij de redactie van dit blad.

De heer C. Lanphen, Blaricum

Pluim

Misschien is het volstrekt overbodig om u en de rest van de imkerende gemeenschap erop te attenderen wat er de laatste paar maanden zich op de Floriade in de Haarlemmermeer heeft afgespeeld, maar via deze weg wil ik toch volgaarne de hele organisatie en andere mensen die zich hebben ingezet bedanken en een gigantische pluim geven voor een werkelijk geweldige promotie actie voor de Nederlandse imkerij.

Het bijenvolk in de Dick Vunderink vitrine kreeg altijd veel aandacht. Rechts op de foto Marianne Temmerman-van Swaal uit IJzendijke. Zij heeft drie dagen als vrijwilligster in het paviljoen geholpen. (Foto: mw. Temmerman)

Ik denk dat eenieder die 'Bee-At-Home' heeft bezocht en gezien heeft hoe het tot een succes is gemaakt, zich hierbij kan aansluiten.

De tomeloze inzet van de mensen die het bijenviljoen hebben ingericht, voor het dagelijks openen en sluiten en het eten en drinken zorgden, de vrijwilligers

bij elkaar zochten, de PR verzorgden etc. maakte het tot een zeer, zeer geslaagd evenement.

De respons van bezoekers die naar de Floriade zijn geweest was zonder uitzondering lovend over 'ons' paviljoen. Dat is natuurlijk prettig om te horen en zorgt ervoor dat je met plezier een of meerdere dagen bij zo'n paviljoen wilt rondlopen. Het 'bijenlatijn' met name over de hoeveelheid bijen aanwezig in de Dick Vunderink vitrine, was niet van de lucht en varieerde van 20.000 in oktober tot 100.000 in juni-juli (echt gehoord). Hoeveel het er daadwerkelijk waren zullen we waarschijnlijk nooit weten en doet er ook niet toe.

Op 10, 11, 12 juni en op 5 oktober had ik dienst. Het is een hele dag praten, praten, praten, mensen naar de wc wijzen of de EHBO, weer praten, praten en praten, over koninginnen die 4-5 jaar oud worden, ja ouder dan een goudhamster; over darren die hun hangplek hebben, over het bijenbewijs dat je van hard werken echt minder oud wordt (dat scheelt maanden!) en de vraag 'hoe word je nou eigenlijk de koningin?' (ga koninginnengelei eten of verhuis naar Argentinië en hoop er het beste van). Mensen die het allemaal aanhoren zijn zeer creatief in het oplossen van bijenproblemen. Zo was er de suggestie dat twee koninginnen die tegelijk in een volk waren uitgelopen toch ook wel een hoogvliegwedstrijd konden houden in plaats van elkaar doodsteken. Ik heb de suggestie inmiddels doorgegeven aan mijn moeren. Daarnaast kon de darrenslacht rekenen op de goedkeurende instemming van het overgrote deel van de aanwezige dames, die vervolgens een veelbetekenende blik wierpen op manlief. Deze liep zich vervolgens direct af te vragen of er niet nog meer te doen was op de Floriade. Gedurende het verhaal zie je de mensen met steeds grotere ogen kijken en de bewondering voor deze wonderlijke dieren neemt zienderogen toe. Aan het eind van de dag heb je geen benen meer over en je loopt nog wat te dwalen over het Floriade-terrein en dan weet je dat 'Bee-At-Home' misschien wel het mooiste paviljoen was. Wel geprobeerd, maar niemand zei dat hij of zij imker wilde worden, toch jammer, ze weten niet wat ze missen, en die paar steekjes, tsja.... Over tien jaar nóg een poging?

Organisatie, bedankt en als laatste Jan Jansen ook bedankt of hoe je ook heten mag.

Met vriendelijke groet

Frank van der Meer, imker te Odijk

'Dood' met stip

Doordat in het afgelopen voorjaar de klok van mijn baas niet gelijk liep met die van mijn bijen, kwam ik pas aan de voorjaarsinspectie toe toen mijn volken op het fruit stonden.

In twee kasten trof ik een wel-geknippte maar niet-gestipte moeder aan. Omdat ik mijn moeren altijd merk en knip, was mijn conclusie dat deze moeren hun merkteken waren verloren. Opnieuw merken dus. Een fluitje van een cent, want al vele malen gedaan. Toen ik met behulp van het bekende merkkokertje de eerste moeder weer netjes van een stip voorzien had en haar de ruimte wilde geven om daarvan op te drogen, viel ze levenloos op het kussentje van het opdrukplateautje. Was ik te rigoureuus te werk gegaan? Toen ik na een poosje wel moest aannemen dat ze dood was, besloot ik haar toch maar in de kast te doen onder het motto: beter een dode moeder dan geen moeder. En morgen zien we wel verder.

344

Heeft u iets wonderlijks meegemaakt bij de bijen? Laat andere imkers ervan meegenieten! De redactie nodigt u uit om uw waarneming op te sturen per brief, schijfje of e-mail aan: schoots7@zonnet.nl of redactie@vbbn.nl. Hayo Velthuis kan er een aanvullende of toe-lichtende reactie op geven. Deze maand vertelt Wim Staring over een ongewone moerenreactie op het merken.

Een gewaarschuwd mens telt voor twee. Dus de volgende moeder behandelde ik met alle voorzichtigheid. Tot mijn stomme verbazing gebeurde echter precies hetzelfde. Ik kon zo gauw niets beters bedenken en gaf ook deze dode moeder terug aan het volk.

De volgende dag zocht ik allereerst naar gestipte dode moeren vóór de kasten. Niks. Dan er maar eens ingekeken. En jawel: beide moeren liepen springlevend en rustig over de raten.

'Wat je niet weet noem je stress', dacht ik opgelucht. Goed gedacht? Of zijn de wonderen nog steeds de wereld niet uit?

Wim Staring, ABTB-afdeling Liemers, Duiven.

Reactie van Hayo Velthuis

Het schijnt nogal eens voor te komen dat tienermeisjes, bij het optreden van hun popidool, van

hun stokje gaan. De emoties zijn dan ook zo groot voor die jonge meisjes! Maar zulke emoties hebben bij de koninginnen uit de historie van Wim Staring geen rol gespeeld, al was het alleen al omdat het geen tieners meer waren maar overwinterde, leggende moeren die alleen maar hun merkje waren kwijt-geraakt. En bijenkoninginnen die in hun imker een idool zien? Maak dat je moeder wijs!

Waarom merken

Het merken en knippen van moeren vind ik een goede gewoonte. Het merken van de koninginnen vergemakkelijkt het terugvinden van de moeren, al zijn er nog steeds imkers die hun bijenvolken verzorgen zonder ooit een moeder te zien. Hoe nuttig het knippen is blijkt uit het verhaal van Wim; hij herkent eraan dat het de oude moeder is, zij heeft alleen maar haar merkje verloren. Dankzij het merken zien we, tijdens de inspectie van het volk, de koningin vrijwel zonder er naar te hoeven zoeken en zo weten we dat er niet is gezwermd of een stille moerswisseling is opgetreden. Via een kleurcode kun je aflezen hoe oud ze is, tenminste wanneer je je aan die code houdt. Ikzelf doe dat niet, om verschillende redenen. Allereerst omdat ik een bepaalde vorm van kleurenblindheid heb, waardoor ik rood en groen niet als opvallende kleuren ervaar; koninginnen met deze kleuren zie ik gemakkelijk over het hoofd, zodat ik die kleuren dan ook niet gebruik. In de tweede plaats hoor je een goede administratie te hebben, waaruit blijkt hoe oud de koningin is. Omdat de kwaliteit van de koningin met de jaren achteruit gaat, is het aan te bevelen te imkeren met jonge moeren; alleen bijzondere moeren waarvan je graag wilt natelen, laat je een aantal jaren meegaan. En in de derde plaats, als je bij thuiskomst wordt verteld dat er een zwerm was en je vindt dan een gemerkte (en geknippede) moeder voor de kasten, dan is het fijn wanneer je aan de kleur kunt zien uit welke kast ze kwam, zodat je meteen in het goede volk kunt beginnen met doppen breken.

Manieren van merken

Uit dat derde argument kun je afleiden dat ik geen opalithplaatjes gebruik, want die hebben, naast een kleur, ook een nummertje. Ik merk dus met verschillende kleuren in hetzelfde jaar en neem daarvoor met aceton te verdunnen verven zoals ze in de hobby sfeer

voor modelbouw worden gebruikt. Blauw voor de raszuivere carnica's waarmee ik imker, geel en wit voor de eerste nateelt en oranje voor andere koninginnen. Wim gebruikt bij het merken van zijn koninginnen een merkapparaatje. Dat is een kokertje met aan één uiteinde een gaasje. De koningin wordt in het kokertje gedaan en met een zuigertje tegen het gaasje gedrukt. Het zuigertje is bekleed met een samendrukbaar kussentje, meestal van schuimrubber, zodat ze niet wordt geplet en toch roerloos blijft zitten. Door het gaasje kan dan het merkje op de rugzijde van het borststuk worden aangebracht. Dankzij dat zachte schuimrubberen kussentje is het wel zeker dat Wim zijn koninginnen niet platgedrukt heeft. Misschien heeft hij de openingen van de tracheeën, die vlak bij de vleugelaanhechtingen zitten, met het kussentje afgesloten, maar het lijkt me onwaarschijnlijk dat dit aan beide zijden van het lichaam tegelijkertijd zou zijn gebeurd, en dan nog wel bij twee achtereenvolgende koninginnen. Zuurstofgebrek lijkt me dan ook niet een waarschijnlijke reden voor zijn wonderlijke waarneming. Ik vermoed dat Wim wél opalithplaatjes gebruikt. Zijn moeren verliezen het merkje in hun geheel, het zat niet goed vast. Wanneer je verf gebruikt kan het gebeuren dat het merkje in kleine stukjes van de koningin bladdert, maar dan zie je altijd nog wel een restje. Die opalithplaatjes zijn harde schijfjes, iets gebold, die met hun holle onderkant de welving volgen van het borststuk. Eerst wordt er een druppeltje lijm op het borststuk gebracht en daarop wordt het plaatje gedrukt. De lijm moet dan even drogen voordat de moeder terug kan in het volk, omdat er een luchtje aan zit en omdat het plaatje natuurlijk goed vast moet zitten voordat de werksters er mee gaan kennismaken.

Bewusteloos

Een andere reden waarom ik vermoed dat Wim deze manier van merken gebruikt is dat de moeren uit het verhaal zijn flauwgevallen. De lijm is vloeibaar door een oplosmiddel, dat natuurlijk de eigenschap moet hebben om snel te verdampen, waardoor de lijm snel verhardt. Naar ik meen werd daar vroeger benzeen voor gebruikt, tegenwoordig schijnt de lijm van een wat andere samenstelling te zijn. Wanneer dat oplosmiddel verdampt in een kleine besloten ruimte zal de koningin het inademen, en dat kan haar bewusteloosheid hebben veroorzaakt. Is ze uit die ruimte, dan diffundeert het gas snel weg uit haar lichaam, waardoor ze weer bij haar positieven komt. Ik houd het hier maar op, maar ben wel benieuwd naar Wim's reactie. Mijzelf is een dergelijke appelflauwte van een koningin nooit overkomen, maar ik kan me voorstellen dat aceton ook zo'n effect kan hebben. Als fabrikant van een lijm voor bijenmerkjes zou ik er trouwens op letten dat het oplosmiddel niet echt giftig is. De koninginnen van Wim komen weer bij, van aceton kan ik me voorstellen dat de damp blijvende beschadigingen kan veroorzaken. Het is duidelijk: om de lijm of de verf goed te laten drogen voordat de koningin wordt teruggeplaatst in het volk, moeten we haar in een luchtig moerhuisje doen. Ze zal alleen aan het merkje gaan poetsen, wanneer er verf of lijm op de vleugelaanhechting of op de grote ademhalingsopening daar vlakbij is terechtgekomen, we hoeven haar dus niet langdurig klem te zetten. Prutst ze wel aan het merkteken, dan is het zaak je eigen werk nog eens goed te controleren, want het merkteken mag de koningin niet hinderen.

345

bijen

NIEUWE RUBRIEK

'Van antwoord uit de praktijk' naar 'Vraag van de lezer'

In februari 2000 zijn we met de rubriek 'Antwoord uit de praktijk' begonnen. Velen van u hebben hun bijdrage daaraan geleverd en andere imkers in hun ervaringen laten delen. Het is duidelijk dat bijhouden op vele manieren kan.

In de laatste redactievergadering hebben we besloten met deze rubriek te stoppen en in plaats van vragen te stellen, vragen van u proberen te

beantwoorden. Zit u met een vraag en hebt u geen zin of mogelijkheid Internet op te gaan, stelt u uw vraag aan de redactie en wij proberen voor een antwoord te zorgen. U kunt uw vraag telefonisch, schriftelijk of via E-mail stellen: Redactie BIJEN, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, E-mail: redactie@vbbn.nl.

Het gevaar van het gesleep met bijen

Peter Elshout

In de laatste decennia worden steeds vaker bijen vervoerd over steeds grotere afstanden. De transporten overschrijden niet alleen de landsgrenzen, maar gaan ook van het ene werelddeel naar het andere. Van de Verenigde Staten naar Europa, van Afrika naar Amerika en (tot voor kort) van Nieuw-Zeeland naar de V.S. Soms blijkt achteraf dat met die transporten ook ongemerkt ziekten en parasieten zijn meegelift. En omdat de bijen nog geen afweer hebben opgebouwd tegen die nieuwe pathogenen en parasieten, kunnen de gevolgen desastreus zijn.

Daarnaast kunnen in sommige gevallen de autochtone bijen volledig worden overvleugeld door de nieuwkomers.

Het vervoer van bijen over grote afstanden is niet helemaal een nieuw verschijnsel. Het eerste, gedocumenteerde transport van honingbijen naar een ander werelddeel vond al plaats in het jaar 1622. Met het zeilschip genaamd 'Discovery' werden *Apis mellifera mellifera* volken vanuit Londen naar de Amerikaanse staat Virginia getransporteerd. Dit was ook toen een ingreep in de ecologie van het nog maar kort in bezit genomen werelddeel Amerika. De honingbij kwam in dit werelddeel vóór deze transporten in 't geheel niet voor.

Geografische scheiding doorbroken

Tegenwoordig gaat het niet meer om vervoer per zeilboot, maar per vliegtuig. En het gaat niet meer om één enkel geval, maar om vele. Bijen is big business geworden. En door de veelheid van transporten zijn de ecologische gevolgen veel ingrijpender. Zo gold tot een eeuw geleden dat de vele rassen van de Westerse Honingbij grotendeels geografisch gescheiden voorkwamen. Ze leefden al miljoenen jaren in hun eigen gebied, waar ze zich hadden ontwikkeld en aangepast aan de daar heersende klimatologische en natuurlijke omstandigheden. En ze leefden in evenwicht met de daar heersende ziekten en parasieten. Handelsdrift heeft rigoureus een einde gemaakt aan deze stabiele situatie. En helaas realiseert men zich pas achteraf welke problemen men zich daarmee op de hals heeft gehaald. Daar zijn vele voorbeelden van op te noemen. Ik beperk me hier tot een paar daarvan.

a. De kleine korfkever. Deze keversoort, met de wetenschappelijke naam *Aethina tumida*, is van het Afrikaanse continent meegelift naar Noord-Amerika. In zijn oorspronkelijke gebied is de kever niet meer dan een onschuldige medebewoner van de aldaar levende bijensoorten. In het zuiden van de Verenigde Staten echter heeft de kever geleid tot grote schade. De tropische kever kon zich in dat andere klimaat toch staande houden en voortplanten. De larve van de kever voedt zich met het in de raat opgeslagen stuifmeel en knaagt daarbij door de raat heen. De honing wordt daardoor bevuild met uitwerpselen, waarna

Varroamijt (*Varroa destructor*)

deze waardeloos is voor de imker. Tot nu toe heeft de kever niet de overstap kunnen maken naar Europa. De handel in koninginnen in kleine volkjes kan ervoor zorgen dat dit alsnog gebeurt.

b. Een andere vorm van onherstelbare schade treedt op wanneer het nieuwe bijenras de oorspronkelijke aanwezige bijen verdringt. Zo rukt de Afrikanisering van de bijen op het Amerikaanse continent nog steeds op. En in Zuid-Afrika blijkt nu een soortgelijke verdringing op te treden. Daar heeft het vervoer van een aantal volken van de Kaapse Bij naar het gebied waar de Scutellata Bij inheems is, ervoor gezorgd dat zich een dramatisch scenario voltrekt. In Bijen 2002(5): 135-137 werd daarover bericht.

Parasieten van andere soorten honingbijen

Naast de Westerse Honingbij (*Apis Mellifera*), kennen we: de *Apis Dorsata*, de *Apis Cerana* en de *Apis*

Florea. Deze soorten verschillen onderling sterk in o.a. kleur, grootte en gedrag en succesvolle kruisingen zijn uitgesloten. Maar wel blijken ziekten en parasieten in staat om de overstap te maken van de ene bijensoort naar de andere. En dat is in de afgelopen eeuw maar al te vaak gebeurd. De Varroamijt hebben we daar bijvoorbeeld aan te danken en in delen van Azië hebben ze de tracheënmijt en AVB erbij gekregen. En dat alles doordat volken van *Apis Mellifera* vervoerd zijn naar het gebied waar oorspronkelijk alleen de *Apis Cerana* voorkwam. Het contact tussen de twee soorten zorgde ervoor dat de Varroamijt kon overstappen naar de westerse honingbij en de tracheënmijt en AVB naar de oosterse honingbij. En er ligt ook nog een ander gevaar op de loer voor de Europese bijenhouderij. Contacten in Zuidoost-Azië tussen de *Apis Dorsata* en de *Apis Mellifera* hebben ertoe geleid dat een mijt die voorkomt op de *Apis Dorsata*, de *Tropilaelaps* ook de overstap heeft gemaakt op de westerse honingbij. Deze mijt leeft met zijn oorspronkelijke gastheer in een evenwicht, maar bij de westerse honingbij zou de uitwerking van deze mijt wel eens net zo vernietigend kunnen zijn als die van de Varroamijt.

Virussen als afmakers

Virussen spelen bij deze 'nieuwe' ziekten en parasieten een bijzondere rol. Niet alleen kunnen via het vervoer van bijen onbekende virussen worden overgebracht (zo is het Kashmir-virus nog niet zo lang geleden ontdekt bij bijen in Nieuw-Zeeland). Maar bovenal kunnen virussen toeslaan in volken die door een andere aantasting zijn verwond. Zo zijn er virussen die al lange tijd onder onze volken voorkwamen zonder veel schade te doen, maar die plotseling virulent blijken te worden wanneer de bijen zwaar zijn aangetast door een parasiet. Zo is het bijvoorbeeld niet de Varroamijt zelf die misvormde vleugels veroorzaakt, maar een virus. Dit virus, dat bekend staat onder de naam DWV (=Deformed Wing Virus) kan binnendringen omdat de mijt kleine wondjes in de bijen maakt. En tevens treedt de mijt op als transporteur van het virus. Iets dergelijks doet zich ook bij andere virussen voor, o.a. bij het APV (=Acute Paralyzing Virus), waardoor de bijen plotseling verlamd raken en het volk sterft. En dat, terwijl het virus voorafgaande aan het varroatijdperk in de volken kon voorkomen zonder dat het enig gevaar voor de bijen opleverde. Het aantal virus-typen die op de westerse honingbij kunnen voorkomen is volgens recente onderzoeken elf stuks. Dit aantal kan door bijenhandel alleen maar toenemen. En dat, terwijl deze virussen in combinatie met de

varroamijt en de tracheënmijt, levensbedreigend zijn voor het bijenvolk. Ook de combinatie met de darmparasiet *nosema* of met de amoebe die zich kan ophouden in de buizen van Malpighi kan uiteindelijk de dood van alle besmette bijenvolken betekenen.

Bijen vogelvrij?

De drijfveren voor al het gesleep met bijen over de gehele wereld zijn divers. Soms gaat het om puur winstbejag, soms is men uit op bijen met nog 'betere' eigenschappen en ook kunnen wetenschappelijke doeleinden in het spel zijn. In ons land zijn de transporten gebonden aan de regels van de RVV. In een aantal gevallen worden deze regels omzeild. Zo worden ieder jaar ontelbare koninginnen, zonder gezondheidsverklaring, vervoerd per post of in een broekzak. Ook in andere landen is er vaak een regelgeving en ook daar worden regels ontboden. Maar ook al zouden alle regels worden nageleefd, dan nog blijven er gevaren te over. Zo zijn er tal van landen waar men een heel ander beleid kent inzake de bestrijding van ziekten (waaronder AVB). Bovendien leert de geschiedenis dat ook de gezondheidsdiensten veel van de gevaren pas onderkennen wanneer het kwaad al is geschied. Het bovenstaande geeft hiervan al tal van voorbeelden. Dergelijke calamiteiten bedreigen niet alleen de bijenteelt, maar zelfs het evenwicht in de natuur. Bij die soorten planten die voor hun voortbestaan afhankelijk zijn van bestuivende insecten nemen honingbijen nog altijd zo'n 80% van de bestuiving voor hun rekening. De andere, niet-sociale, bestuivende insecten kunnen, doordat ze een korter deel van het jaar actief zijn en een ander gedrag ten toon spreiden wat betreft het bloembezoek, de honingbij nooit vervangen. De schakel die de imker met zijn bijen vormt in het voortbestaan van het leven van flora en fauna is onmetelijk groot. Iedere imker heeft naast zijn taak zijn bijen goed te verzorgen ook de taak ervoor te zorgen dat de totale bijenteelt gezond blijft. Dat houdt ook in dat hij afziet van importen en exporten van bijen. En ook gewetensvol omgaat met het vervoer in eigen land. Uiteraard geldt dit ook voor de vele instituten die zich bezighouden met onderzoek aan bijen.

Geraadpleegde literatuur

Artikel van Dr. Wolfgang Ritter, instituut Freiburg (Bienenjournal), Diagnostik und Bekämpfung der Bienenkrankheiten.

Dr. Wolfgang Ritter, ISBN 3-334-61021-7

Der Schweizerische Bienenvater, ISBN 3-9522157-9-5.

Bij gepraat (11)

E. Blankert (voorzitter)

Bij het verschijnen van dit nummer zijn de feestdagen in het vershiet en maken wij weer goede voornemens voor 2003. De kerst-/nieuwjaarswensen worden verstuurd. Namens het bestuur willen wij onze leden maar ook al die mensen die zich het afgelopen jaar ingezet hebben voor de bijenteelt hartelijk danken en hun prettige feestdagen toewensen. Voorts wensen wij hun een hernieuwde inzet in goede gezondheid in 2003 toe. ♀ 2003 zal voornamelijk in het teken staan van veel initiatieven in het kader van drachtverbetering al dan niet in combinatie met natuurontwikkeling, hygiënisch imkeren en toenemende belangstelling voor de natuurwaarde van bijenproducten. Door samenwerking en uitwisseling tussen afdelingen en organisaties zal de vergaarde kennis verspreid dienen te worden. De rol van de overheid zal ook weer ter sprake komen. Initiatieven op lokaal of provinciaal niveau dienen te worden opgepakt.

De plaats, de waarde en de opleiding van de bestuivingsimker zal opnieuw ter discussie dienen te worden gesteld.

♀ Op zaterdag 15 februari zullen wij onze studiedag in Arnhem houden. Noteer deze datum vast in uw nieuwe agenda. Programma en sprekers zal ik in een volgende bijdrage aankondigen evenals onze algemene ledenvergadering in maart 2003.

♀ In het rivierengebied werken wij als ABTB-afdeling Over Betuwe samen met de VBBN subverenigingen. Op 8 okt. werd door J.P. Frens een leuke avond georganiseerd in Meteren.

Door C. van Holland en P. Meurs werd honing, was en raathoning gekeurd. Naar men verklaarde waren er zeer mooie inzendingen en was het niveau van de producten goed.

Aandacht vroeg men voor de houdbaarheidsdata: heidehoning 6 maanden, honing (met suikergehalte boven 82) 18 maanden en (lager dan 79) 3 maanden. De lezing over bijenhouden in Zimbabwe gaf een andere kijk op het imkeren daar dit vak bij deze natuurimkers nog volledig in ontwikkeling is.

♀ Op 12 oktober kwam de commissie Drachtplanten in Uddel bijeen. J. van de Waardt is gekozen tot ad interim voorzitter en A. Rietveld tot secretaris. Nadere voorstellen vanuit de commissie zullen worden gedaan aan de Bedrijfsraad. De VBBN hield op deze zelfde dag een bijeenkomst met de bijengezondheidscoördinatoren. Uitgebreid werd ingegaan op residuen van bestrijdingsmiddelen in was en honing.

♀ De studiedag in Oldenzaal op 26 oktober 2002 met de vertegenwoordigers van de afdelingen uit de drachtplanten- en ziektebestrijdingscommissies was een groot succes. Met het verzoek de informatie aan de leden van de afdelingen over te dragen zijn deze afdelingsvertegen-

woordigers met een vracht aan informatie huiswaarts gegaan.

♀ Een dag later In de vliegende storm met G. Hollander het 10 jaar oude Natuur- en Milieucentrum De IJzeren Man in Weert bezocht. In het kader van het 75-jarige jubileum van de LLTB werden de door ons aangeboden lindebomen geplant. De imkervereniging St.-Ambrosius beschikt over een zeer mooie stal met instructieruimten. Een bezoek aan dit centrum kan ik u van harte aanbevelen. ♀ 31 okt. en 4 nov. vonden twee afdelingsbijeenkomsten plaats waarbij ook nieuwe, door A. Kok op de computer samengestelde ABTB-diploma's aan cursisten konden worden uitgereikt. De ANI hield haar Algemene Vergadering op 2 november jl. Van deze activiteiten zal ik een volgende keer verslag doen.

Langs deze weg wil ik de redactie bedanken voor het verzorgde en veelzijdige themanummer over de varroamijt. U heeft het naar ik verwacht ook met veel plezier gelezen.

HB vergadering 16 oktober 02

Rob Nijman, Hoofdbestuur lid VBBN

De Floriade Dit jaar is in de Haarlemmermeer de Floriade gehouden. De presentatie van de bijenteelt in het paviljoen Bee-at-Home was een groot succes. Met een vrijwilligersbestand van 180 personen zijn zeven dagen per week gedurende een half jaar dagelijks drie vier vrijwilligers actief geweest. Deze vrijwilligers geven dagelijks voorlichting over de bijenteelt en verkopen honing, kaarsen, honinglepeltjes en CD-Rom's over de bijenteelt. Een geweldige prestatie, hartelijk dank! Inmiddels hebben alle vrijwilligers met een gratis dagje Floriade het bijenpaviljoen nog eens kunnen bezoeken. Ter afscheid kregen zij een tasje met inhoud. Het HB van de VBBN heeft zeer veel waardering voor de inzet van het organisatiecomité, bestaande uit de gebroeders Hooijman, de heren Koel en Hageman. Aan een persoonlijk bedanken wordt gewerkt.

Hoe nu verder?

Maandag 21 oktober is het paviljoen afgebroken. Enkele geleende materialen zijn weer naar de betreffende eigenaar gegaan. Het overige materiaal inclusief de Dick Vunderink vitrine zijn geplaatst in de expositieruimte in het Bijenhuis te Wageningen.

De financiële afwikkeling moet nog geschieden. Het HB heeft besloten het financieel overschot te storten in een fonds. Dit plan zal nog verder moeten worden uitgewerkt. Wel is duidelijk dat dit bedrag zeker ten goede gaat komen voor de Floriade 2012.

Openingstijden VBBN

Het Algemeen Secretariaat van de VBBN is gesloten van 23 december 2002 tot en met 5 januari 2003.

Wij zijn weer bereikbaar op maandag 6 januari 2003. Het Algemeen Secretariaat is in het nieuwe jaar geopend van maandag tot en met vrijdag van 09.00-14.00 uur.

De afdeling Handel is dit jaar op dinsdag 24 en 31 december geopend tot 14.00 uur en op 27 december gesloten. De winkel is met ingang van 2 januari geopend van 08.30-17.00 uur (di. t/m vd.).

Gerda Bogaards, Marga Canters, Cathrien van Dam, Cees Heikamp, Marjan Hensen, Roel ten Klei, Riet Oostendorp, Dolf Smits en Jan van der Vliet wensen u prettige Kerstdagen en een goede jaarwisseling toe en zullen ook in het jaar 2003 weer met raad (en raat) en daad voor u klaarstaan.

Inbinden maandblad Bijen

U leest op dit moment het laatste nummer van BIJEN, Maandblad voor imkers van deze jaargang. Een manier om uw maandblad mooi te houden is door dit te laten inbinden.

De VBBN biedt alle lezers, evenals vorig jaar, de mogelijkheid om jaargangen van het maandblad BIJEN in te laten binden.

De ingebonden jaargangen krijgen een donkergroene harde koft met goudkleurige opdruk op de rug.

Om kostenverhoging tegen te gaan doet de binder het verzoek om alle nietjes uit de bladen te verwijderen. Wilt u erop letten dat u het papier niet beschadigt.

U heeft de mogelijkheid om per jaargang in te laten binden €13,49 (~29,75) of per twee jaargangen €15,76 (~34,75).

Wilt u ervoor zorgen dat uw jaargang(en) v r 1 april 2003 door ons ontvangen is (zijn)? U kunt deze sturen aan:

Secretariaat VBBN, t.a.v. Marga Canters, Grintweg 273, 6704 AP Wageningen, afgeven mag natuurlijk ook.

VBBN Bijeenkomst bijengezondheidscoördinatoren

over residuen in honing en was o.a. als gevolg van de toepassing van varroabestrijdingsmiddelen op 12 oktober 2002 in het Bijenhuis te Wageningen.

Marcel Simon, Hoofdbestuur lid VBBN

De VBBN is bezig om via haar regionale Groepen een netwerk van coördinatoren op te zetten. Waar nodig kunnen die in hun omgeving informatie en hulp geven aan imkers die problemen hebben met de aanpak van

ziektes in hun bijenvolken. Ter instructie en opleiding vond op 6 april 2002 in het Bijenhuis te Wageningen een geslaagde bijeenkomst plaats, waarbij Amerikaans vuilbroed centraal stond. Als vervolg hierop vond op 12 oktober jl. in het Bijenhuis een bijeenkomst plaats met als thema: Residuen in was en honing en de laatste ontwikkelingen met betrekking tot de bestrijding van de varroamijt.

Dr. Klaus Wallner van de Landesanstalt f r Bienenkunde aan de Universiteit van Hohenheim bij Stuttgart was uitgenodigd om zijn onderzoekservaringen met residuen in was en honing te vertellen en zijn mening over het gebruik van varroabestrijdingsmiddelen te geven. Zo had hij deze zomer op kosten van de VBBN ook was en honing van Nederlandse imkers onderzocht op v r komen van residuen.

Als tweede spreker was uitgenodigd Ing. J. van der Steen van PPO Sector Bijen te Hilvarenbeek. Hij deed verslag van het onderzoek aan de Amrosiushoeve naar de toepassing van oxaalzuur als vervanging van of als middel naast mierenzuur.

Wallner begon zijn voordracht met erop te wijzen dat door verschillende oorzaken residuen in was en honing kunnen voorkomen. Residuen kunnen afkomstig zijn van de omgeving (industrie, auto's), de landbouw (gewasbeschermingsmiddelen, waaronder antibiotica), en de imkers (o.a. varroabestrijdingsmiddelen). Vanuit oogpunt van volksgezondheid zijn met name antibiotica ongewenst. Daarom heeft de EU momenteel de import van honing uit China verboden. Daarin is het antibioticum chlooramphenicol gevonden. De grootste vervuiler van bijenproducten is echter de imker die de varroamijt probeert te bestrijden met de gebruikelijke synthetische middelen zoals Perizin en Apistan. Met name daardoor wordt was, volgens Wallner, op den duur chemisch afval. Daarom dienen oude raten uit de circulatie te worden genomen. Reden voor Wallner om te pleiten voor het gebruik van natuurlijke stoffen zoals organische zuren en etherische oli n ter bestrijding van de varroamijt. Organische zuren en etherische oli n komen van nature in honing voor. Ook worden ze verwerkt in o.a. tandpasta, zeep en shampoo.

Dergelijke stoffen worden geaccepteerd in de maatschappij. Ze zijn effectief tegen de varroamijt en ze geven geen aanleiding tot de ontwikkeling van resistentie bij varroamijten. Interessant waren de onderzoeksresultaten van de monsters was en honing uit Nederland. Deze monsters (minimaal 50 gram van elk) waren willekeurig verzameld van imkers, verspreid over het land. Zij hadden diverse middelen tegen de varroamijt gebruikt. Sommige imkers verzamelden hun eigen was voor hergebruik, anderen kochten de was bij de handel. Wallner had de monsters op acht stoffen onderzocht en de resultaten waren als volgt. Van de 52 wasmonsters konden er 2 niet worden onderzocht. In de overige 50 monsters werd het volgende aangetroffen: 3x broompropylaat (Folbex VA), vari rend van 0,7-1,0 mg/kg

12x coumaphos (Perizin), vari rend van 0,6-2,9 mg/kg
42x fluvalinaat (Apistan), vari rend van 0,5-17 mg/kg
In 4 monsters werd helemaal niets aangetroffen; in 11 monsters werd meer dan n stof aangetroffen. Wallner gaf nog aan dat als was 5 mg/kg of meer coumaphos bevatte, deze stof ook in aantoonbare

hoeveelheden in de honing diffundeerde. Fluvalinaat, de werkzame stof in Apistan, deed dat pas bij 25 mg/kg was. Opvallend is verder, dat Apistan in meer dan 80% van de wasmonsters was te vinden.

Van de 45 honingmonsters kon er één niet worden onderzocht. In 26 van de overige 44 monsters werden geen residuen gevonden. In de andere 18 werd alleen maar residu van coumaphos (Perizin) aangetroffen. Geen residuen dus van broompropylaat en fluvalinaat. In 12 van die 18 monsters bleef het residugehalte van coumaphos net onder 0,003 mg/kg. In 6 monsters varieerde het gehalte coumaphos van 0,0036—0,0071 mg/kg.

Duidelijk is, dat fluvalinaat sterk aan was wordt gebonden en niet snel in honing is te vinden. Dit in tegenstelling tot coumaphos. Wallner waarschuwde daarom nu al voor Check Mite van de firma Bayer. Dat middel, in de vorm van strips, bevat coumaphos in een veel hogere dosis dan Perizine. Het is al toegelaten in Tsjechië en ook hier is een toelating aangevraagd. Willen we in onze opzet slagen om te streven naar schonere was en zuivere honing, dan dienen we ons verre te houden van dit soort middelen!

Verdere aanbevelingen in dit verband van Wallner waren:

- kies de juiste middelen met een optimale toepassing;
- imkers bij elkaar in de buurt zouden afspraken moeten maken om tegelijk de varroamijt te bestrijden, zodat niet de ene bijenstand opnieuw besmet wordt door nog niet behandelde volken van een andere stand;
- maak raat van was uit bouwramen en zegeltjes. Ook zelf gebouwde darrenraat is daarvoor geschikt, nadat de poppen er bijvoorbeeld door vogels zijn uitgehaald.
- beperk het gebruik van meermaals bebroede raten.

Van der Steen liet aan de hand van proefresultaten zien dat oxaalzuur zeer effectief is tegen de varroamijt wanneer het gebruikt wordt in broedloze volken laat in het najaar. Hij was duidelijk in zijn aanbevelingen. Als oxaalzuur wordt toegelaten, pas het dan via de druppelmethode toe. Bespuiten van ramen en verdampen door verhitting brengen te veel risico voor de gezondheid van de imker met zich mee. Het oxaalzuur moet worden opgelost in een 50% suikeroplossing. Daardoor blijft het goed aan de bijen plakken.

Aanvullend werd nog onderzocht of een behandeling in een korte broedloze periode in het voorjaar het gehalte van beide zuren in de honing zou doen toenemen. Drie weken na de toepassing bleek met name mierenzuur in veel hogere concentratie voor te komen dan het van nature doet. Het gehalte aan oxaalzuur was daarentegen nauwelijks toegenomen. Mierenzuur dus niet toepassen als men van plan is voorjaars honing te oogsten.

Op 7 september 2002 overleed op 72-jarige leeftijd

THEO BECKING

Vele jaren was hij lid van onze vereniging. Hij hield van de natuur en van zijn bijen. Wij verliezen in hem een toegewijd vakman die altijd goed op de hoogte was van de ontwikkelingen in de imkerij.

Wij wensen zijn familie veel sterkte toe.

Bestuur en leden
ABTB afdeling Wehl e.O.

Helaas hebben wij afscheid moeten nemen van

HENDRIK BRINK

De heer Brink was als oud-lid nog steeds betrokken bij onze vereniging en droeg zijn steentje bij als donateur. Helaas liet zijn fysieke toestand het niet meer toe zelf bijen te houden. De heer Brink is 88 jaar geworden.

Wij wensen zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen sterkte met het verlies.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Brummen

Wij hebben tot ontsteltenis van velen afscheid moeten nemen van

DIRK VAN REEN

Na een zeer kort ziekbed is hij op 64-jarige leeftijd overleden.

Met Dirk verliezen wij een buitengewoon bedreven imker die voor alles en iedereen klaar stond, iemand met liefde voor zijn hobby.

Wij zullen Dirk missen, maar zeker niet vergeten. Hij heeft veel voor onze vereniging gedaan.

Wij wensen zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen sterkte met die verlies.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Brummen
en imkersgilde De Biejenschoer

Na een lange zomer is in de herfst van zijn leven, toch nog onverwacht op 71-jarige leeftijd overleden

JAN ZEE

Binnen onze vereniging was Jan een actief lid, met een bescheiden opstelling. Hij blijft in onze herinnering een enthousiast imker.

Wij wensen zijn familie veel sterkte met dit verlies.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Eensgezindheid Eerbeek e.O.